

מפסקת אפי' ציוס נחשז צרכי' כצרכת המלוות ואסור ללמוד קודם צרכת החורב, אבל לדעת הר"ם שנתקן בכל יום לא הוב' כשאר צרכת המלוות רק ככל תיקוני סדר צרכות השחר ואין איסור כ"כ ללמוד קודם צרכה"ת, וממילא מותר לקרות ק"ש קודם צרכה"ת דממנ"פ לדעת הטור והרא"ש הלא אינו חייב כלל בצרכה"ת כיון שלא הפסיק ורק דחושש לדעת ר"ת, והלא לדידי' אין איסור ללמוד קודם צרכה"ת, ע"כ מותר לצדק אחר השינה שיחייב לכריע עי"ש עוד בסבא. עכ"פ גם מדבריו נמצאים למידים ישוץ לפסקו של מן הד"ה הנ"ל אם הולך לישן יכול ללמוד קודם צרכה"ת ודו"ק.

והדרין לנידון דין דלריך לקרות ק"ש מקודם השינה בלא צרכה"ת לפניו רק יצרך צרכה"ת אחר השינה. וכן מנאחי שוב בספר שיה השדה סי' א' (קאזגלוז) שהאריך בזה ונגע בצמח נקודות שכתבנו ומסיק לקרות בשעת הדחק ק"ש קודם צרכת החורב עי"ש. והשי"ת ילינו מן הספיקות והשגיאות וינחמו בצורת מישור ויראנו נפלאות מתורתו הק' אמן.

סימן ז

בענין קיום מצות לפני ברכת התורה

ע"ד מש"כ בסי' זכורי יעקב סי' תרמ"ד סק"א דיצרך צרכת החורב לפני נטילת לולב, ולא כתב שום טעם לה.

הנה בפשטות אין איסור לקיים מצוה בלי צרכת החורב, וא"ל שמעטס תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם קאחי טלה, הלא דל"ע הלא צרכת החורב אפי' להסוצרים שהיא מכ"ת, אינה מצוה חיוצית בפניע' הלא תנאי ללימוד החורב, וא"כ הו"ל ומלות ח"ת אף שהיא תדיר, עכ"ז אין לה מעלה להקדימה לפני מצוה אחרת ואדרבא כשמגיע זמן לקיים אחי מצוה מהמלוות אפי' מצוה דרבנן כבדיקת חמץ אין לו ללמוד, וא"כ מסתבר שמלות צרכת החורב ג"כ אין לה דין תדיר להקדימה למלות לולב. ואפשר שכונחו דלפי הרגיל כשיקיים מלות ד' מינים יתברר בלחץ דין מדיני המלכה וחושש לשיטת הגר"א בסי' מ"ז שהמהר"ר דד"ת חייב בצרכה"ת. אמנם בציאור הגר"א סי' מ"ז סעי' י' כי שמוחר לקיים מצוה קודם צרכת החורב ומוצא צמ"צ סק"ז דלע"ג דבשעת מעשה מהר"ר דד"ת הזה אפי"ה מותר לכל שאינו מתכוין ללימוד אי"ל צרכת עכ"ל.

אמנם השנתי בדרך אפשר עפ"י מה דליתא בירושלמי (פ"ו דצרכות ה"א) רבי חגי ורבי ירמיה סלקון לבי חנוותא קפץ רבי חגי וצריך עליהן אמר ליה רבי ירמיה יאות עבדת שכל המלוות טעונות צרכה ומניין שכל המלוות טעונות צרכה רבי חנוותא רבי אבא בר כהנא בשם רבי אלעזר ואחנה לך את לוחות האבן והחורב והמלוה הקיש חורב למלוות מה חורב טעונה צרכה אף מלוות טעונות צרכה עי"ש. ונצרכו המפרשים מהו המלוה שקיימו שם בחנוותא, עי' פי החרדים מלדיקים את המלוצים. ואת המדות ופוסקין השערים עי"ש. והמהר"א פולדא פירש כי חנוותא היינו מושב הדיינים וצריך על מלות עשה של צדק חשפוע עמיתך. ועי' בתשי' ח"ס אר"ה סי' נ"ד שנתקשה בזה לפי הרשצ"א דאין מצרכין על מצוה זו עי"ש. והנראה דלולי דמיסחפינא חמינא מילתא חדתא דאין כונת הירושלמי שצרכו צרכת המלוה, הלא שהיה עוד קודם לצרכה"ת וס"ל דצרכת החורב קאי גם על קיום המלוות, וזהו כונת ההיקש מה חורב טעונה צרכה אף

מצוה טעונה צרכה היינו צרכת החורב. וזה יתכן שצין מלוות שחקנו להם צרכות פרעיות מיוחדות צין מלוות שלא חקנו צרכות מיוחדות, כולן עכ"פ אין לקיימן לפני צרכה"ת, ודלא כמש"כ כמה אחרונים שדעת הירושלמי שצרכת המלוות דלוריייתא יניבו, הלא בפשטות הגמרא (צרכות דף ע"ז ע"א) וצרכת דרבנן היא, הלא שמקיש מצוה לחורב לומר שמלוות טעונות צרכה"ת, וצמח טסח הצרכות כשלעצמן כולן שייכות גם לקיום החורב היינו קיום המלוות הלא שכמוצן מאחר שצמח דין לא מצינו צרכה"ת רק ללימוד תורה ולא לקיום מלוות, אי"ל לצדק צרכת החורב לפני קיום מצוה, אבל עכ"פ לצדק וללמוד קנח כנהוג לפני קיום המלוה ודאי עוב ונכון ויולא גם לפי הירושלמי בל"ל ולי"ע. שו"מ בסי' מכתבי חורב להאדמו"ר מגור זל"ל סי' כ"ז שנתעורר על דברי הצכורי יעקב הנ"ל עי"ש.

סימן ח

בענין שומע כעונה בק"ש

שאלה עובדא בל לפני בלצרך אחד בעל חשובה, אשר אחר היותו רחוק מדרך החורב בעבור חינוך החפשי שקיבל בלעירותו, וזה לחסות בלל כנפי השכינה ונעשה צמ"ת גמור מתנהג בחסידות ומדריך ילדיו אחריו בדרך ה' כראוי, אך דל עקא שמירתו הגדולה ומחירותו היתירה, הרגיל עצמו לקרוא את שמע צבוקר ובערצ חמן רב חחר על כל חיבה ופסוק כמה פעמים ואצריז דל דל נקשין, ופעמים שוכה בזה כמה שעות, וזה משצש כל אורחות ביתו ומפריע השלום בית וכ"ז צק"ש שיואל בזה יד"ת, אבל אח"כ כיון שכבר יולא הרי הוא קורא ק"ש ככל אדם וכבר ניסח כמה עלות בזה ולא הועיל, וחורתי לו לשמוע ק"ש מפי אחר וללאת בזה. והנראה לי למש"כ צש"ע הרב סי' ס"א סעי' כ"ה דאינו יולא בשמיעה אלא כשע' שומעין מאחד המכוין להוציאם עי"ש.

תשובה הנה מקור דין זה דאינו יולא בשמיעת ק"ש אלא מש"ן המוציא ט' שומעים היא מחרי"י צפ"ג דצרכות המוצא צמג"א סי' נ"ט סק"ה עי"ש, וצש"ע הרב לעיל בסי' נ"ט סק"ד פוסק כמותו ח"ל: צרכות אלו של ק"ש הש"ן מוציא את הרבים ידי חובתן אפי' מי שהוא בקי ואין דומות לחפילה שאין הש"ן מוציא אלא מי שאינו בקי לפי שהתפילה בקשת רחמים היא ולריך כל אחד לבקש רחמים על עצמו אם יודע, משא"כ בצרכות אלו וכיוצא בכן ומי' אינו מוציא אלא ש"ן את הליצור היינו כשיש עי' בשומעין ועוין אמן, אבל כשאין שם עי' שומעין, יחיד הוא ואין יחיד מוציא את היחיד אפי' מי שאינו בקי, הלא בצרכת הנהנין וצרכת המלוות וכיוצא בכן משאר כל הצרכות חוץ מצרכת ק"ש וכל צרכת השחר שכן צרכות שבת וכדלכא ונתקנו לאומרם צפיו או שישמע אותן צרוץ עם שהיא הדרת מלך כשע' שומעין מאחד ועוין אמן וכו' עי"ש. הנה המעיין בדבריו יראה שמסבב כל דברי תרי"ק רק לענין צרכות ק"ש ולא לענין ק"ש עצמה, ומלד הסבא קשה מאד לומר שלענין מלות ק"ש יחי' נפ"מ צין ללאת עי' שמיעה בליצור או ביחיד, לא מיבעיא מדלוריייתא דבדלדי אין מקום לחלק בזה וימנ"פ אי אמרינן צק"ש שומע כעונה ויולא ידי שמיעה אז גם ביחיד יולא, ואי לא אמרינן צק"ש שומע כעונה, מה מועיל ליצור, והנה לקמן נבאר בזה אי צק"ש אמרינן שומע כעונה, אבל כאן אחנו המקום רק לבאר נקודה זו אם יש מקום לחלק צין ללאת עי' שמיעה ביחיד צין ללאת בליצור, ואפי'

מדרבנן לא מלינו שחקנו רבנן שלא ילא בשמיטה אלא
בליצור. אמנם דבריו בברכות פ"ג דף י"ג ע"ב מביא שם
פי' הרי"מ על הא דאין פורסין על שמת פחות מעשרה
וח"ל: שאע"פ שאמרו דעם שצדקות חניסו ולא מלי למיתי
לצי כניסחא וש"ץ מוילאן ידי חובתן מחפלה אפי"ה מק"ש
אין נפטרין אלא באמירה ובעניית אמן אינו פוטר אלא
בי' ולפיכך אין פורסין על שמת כדי לפטור את השומעין
בעניית אמן אלא בי' שאם לא כן אין עניית אמן כלום
וכו' ע"ש.

והנה כל מעיין יראה שדברי חר"י מגומגמים מאוד וע"ס
יש כאן, ובמג"א סי' נ"ט סק"ה הג"ל מגיה לשונו
בזה"ל: אע"פ שם שצדקות דאניסו ש"ץ מוילאן מחפלה
אפי"ה מק"ש אין נפטרין אלא בשמיטה ובעניית אמן
ואינו פוטר אלא בי' ע"ש, חזין מדברי המג"א שאף לפי
גירסתו בדברי חר"י שוילא בק"ש בשמיטה מ"מ רק בעניית
אמן ובעשרה, ולעני"ד דברים אלו קשים להבין כנ"ל דמה
ענין עשרה למצות ק"ש, ובמקור מכה דאין פורסין על
שמת, שפיר מהפך להוילא השומעין ידי חובתן בברכות
ק"ש, אבל בק"ש למכ לי עשרה, וגם ענין עניית אמן אחר
ק"ש אינו מוזן וכבר העיר ע"ז בפרמ"ג סי' תרפ"ט
במשב"ז וז"ל ואינו יודע דמה אמן בק"ש ודוחק לומר אמן
על ברכות שלפניו ושל אחריו הוכיח כאלו אמר ק"ש עכ"ל,
ע"ש היטב והנה בודאי לא נעלם מהפרמ"ג דברי הרמב"ם
המפורשים פ"ט ה"א מה"ל חפלה שבי' ופורס על שמת
בכול רס והם עונים אמן אחר כל ברכה וכו' ע"ש, אלא
שנפרש שהיינו רק בנוגע לאלה ידי חובת ברכות, אבל
לא לענין ק"ש עצמה, וכמו כן לענין חיוב עשרה נכון
לפרש לענין הברכות כנ"ל, וכן הרמ"א שם בסעי' ד' מביא
דברי חר"י לענין ברכות, ולולא דמיסחפינא הוכיח אמינא
לגרום דבריו במקום ק"ש ברכות ק"ש ודו"ק, או אולי יש
לפרש כוונתו למה דמנריך עשרה ועניית אמן שזה קאי
רק לברכות וק"ש שכתב כוונתו רק לענין מנריך אמירה או
שמיטה ואינו מוילא כמו בחפילה עם שצדקות והבן, והנה
עלה בלבי שאולי נוכל גם דברי המג"א לפרש כן שעיני
כוונתו הוא לענין ברכות ק"ש, וק"ש דנקט לאו דוקא, דהא
לפי הענין המדובר שם עיקר דבריו פוזצים לענין ברכות
ק"ש ע"ש, ואם כן נאמר יחי' א"ש קושיית הא"י רבה סי'
ס"ב סק"צ שהקשה על האבודרהם שדבריו סותרים זה את
זה ע"ש דהנה בספר אבודרהם (ירושלים תשכ"ג) דף
י"ב כ' וז"ל: ובקריאת שמת ובחפילה אם הוא שליח ליצור
מוילא שאינו בקי אע"פ שינא, ודוקא בעשרה אבל ביחיד
אע"פ שלא ילא אינו מוילא עכ"ל, ואלו צדק ע"ט כ' וז"ל:
יש לשאול למה אומר ש"ץ ברכות ק"ש בכול רס כדי להוילא
את מי שאינו יודע וק"ש אומר בלשון שאין האחרים שומעים
א"י למה השמיטה הברכות וי"ל כי מברכת ק"ש יכול
ש"ץ לפטור את מי שאינו יודע מפני שהדבר תלוי בשמיטה
כמו בקריאה אבל מק"ש אינו יכול לפטור משום שנאמר
ודברת בם וכו' ע"ש, חזין כאן שדעתו שבק"ש עצמה אין
מוילא הש"ץ בשמיטה אף את מי שאינו בקי, ועוד נדבר
מזה לקמן. אבל עכ"פ הרי דבריו סותרין מש"כ לעיל
שש"ץ מוילא את מי שאינו בקי כנ"ל, ובא"ר הכינוי בל"ע,
אבל אם נפרש כוונתו צדק י"ב לענין ברכת ק"ש שחקרו
דבריו כנ"ל א"ש, דלענין ברכת ק"ש ס"ל דש"ץ מוילא, אבל
לענין ק"ש בעצמה ס"ל דאינו מוילא כלל אף בליצור ואף
את שאינו בקי כנ"ל, וא"י המג"א דמביא דברי האבודרהם
הראשונים ג"כ כוונתו לענין הברכות, אבל לקושטא דמילתא
זה אינו דברי המג"א מביא שם גם תשובת מוה"רם אל
אשחר סי' י', והמעין שם יראה ברור שהמכרי"ם אל אשחר

מביא דברי האבודרהם לענין ק"ש עצמה ולא לענין ברכותיה
ע"ש, וגם המג"א בס"י ס"א סקט"ז מליין למש"כ כאן
ומזה ג"כ נראה שכוונתו לענין ק"ש עצמה, וראיתי בביאור
הגר"א כאן שאחר שהביא המקורות לדון זה מהר"ן בפ"ד
דמגילה וחר"י ברכות הג"ל הטועים לברכות של ק"ש
מוסיף ע"ז: ודעו מ"ש פ"ג דירושלמי לא מסתברא בק"ש
שיבי' כל אחד משנן בפיו ע"ש, ובספר דמשק אליעזר שם
סק"י מפרש כוונתו וז"ל: ויש רמז לזה מירושלמי לא
מסתברא בק"ש אלא שיביא כ"א משנן בפיו פי' דבק"ש
אין אי' מוילא חזירו אלא כ"א לריך לשנן בפיו וכמו כן
בברכת ק"ש אם לא כשים עשרה ושונה אמן וכו' ע"ש,
ולא זכיתי להבין כוונתו שמדמה ברכות לק"ש דברי דברי
הגר"א בשנות אליהו ברכות פ"א מ"א ברור ווללו דס"ל
דלא דמו ברכות ק"ש לק"ש לענין להוילא אחרים ידי
חובתן דז"ל: קורין, אמר קורין בלשון רבים ולא קורא
כמו שקתני בברכות, בשחר מדרך בלשון יחיד, והוא מפני
שבברכות אי' מדרך מוילא את כולן אבל ק"ש אינו יכול
להוילא אלא כ"א לריך לקרות בפני עצמו לכן קתני קורין
עכ"ל, ומקור דבריו הוא בירושלמי הג"ל וע"ש בשנו"א
פ"ג מ"ג, עכ"פ חזין דדעת הגר"א לחלק בין ברכות
לק"ש, וא"י ל"ל לדעתו שבק"ש אף בליצור אין מוילא
בק"ש כנ"ל, הוילא לנו מכל הג"ל שעיניק היסוד להנריך
עשרה להוילא ידי ק"ש ע"ג.

ומעתה חל עלינו חובת הביאור בעיקר הדבר אם יולאין
ידי חובת ק"ש בשמיטה, הנה ראשית נליין
לדברי האבודרהם הג"ל שבי': אבל מק"ש אינו יכול לפטור
משום שנאמר ודברת בם מה שאין כן בקריאת התורה
בליצור שהיא תקנת עזרא (צ"ק פ"ב) וקריאת מגילה
ותקיעת שופר ותפילה מפני שהדבר תלוי בשמיטה כמו
בקריאה וש"ץ יכול לפטור מאה אלק איש אבל מחלמוד
תורה אין ש"ץ יכול לפטור לשום אדם, ועוד כי אין
צור צעולם שאינו יודע לומר פסוק שמת ישראל, ובכך
יאל ידי חובתו ולפיכך השמיטה הברכות עכ"ל. הנה יש לנו
להתבונן בדבריו אלו, דמחדש שבק"ש שנאמר ודברת בם
אינו יולא בשמיטה, וגם בתלמוד תורה אין יולאין בשמיטה,
ולכאורה למכ לא נימא שומע כעונה במצוות אלו, ומנין
המקור לחלק במצוות אלו, ואין לומר שלמד דין זה
דבק"ש ל"א שומע כעונה מהירושלמי פ"ג דברכות הג"ל
כמו שלמד הגר"א, דברי שם בירושלמי איחא לא מסתברא
בק"ש שיביא כל אחד ואחד משנן בפיו, לא מסתברא בחפילה
שיביא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו ע"ש, הרי
דמדמה ק"ש לחפילה לענין שומע, והאבודרהם ס"ל דבחפילה
המלוכה בשמיטה כמו בקריאה, וע"י בשנו"א פ"ג מ"ג
דברכות שבי' דמ"מ לא דמי ק"ש לחפילה דק"ש אינו
יכול להוילא אפי' לא קרא דק"ש לריך כל אחד ואחד לקרות
וכו' ע"ש, והנה מדברי הגר"א אין נראה שיבי' דעתו שזכו
מדאורייתא שאינו יולא בק"ש ע"י שמיטה, אלא מדרבנן,
וממילא שפיר ילפין מהירושלמי הג"ל ששלושה מצוות אלו,
היינו ברכת המזון ק"ש ותפילה, יש מעלה וחוב יותר לומר
בפ"ה ולא ללכת ע"י שמיטה, אבל כל אחת מהמצוות
הג"ל יש לה דינים מיוחדים, היינו בברכת המזון בשלשה דיש
זימון גם לבחילה מצוה ללכת ע"י שמיטה, ובחפילה
עכ"פ בליצור יכול ללכת בשמיטה, וזה תלוי במחלוקת
חכמים ור"ג סוף ר"ה לענין בקי ע"ש, ולענין ק"ש לא
ביאר הגר"א אלא הא דאע"פ שלא ילא אינו מוילא, אבל
לא לענין דיעבד להוילא את שאינו בקי, ומסתברא שמודה
הגר"א שמוילא, דהא כל הראיות שמביא שם מסוף העניית
כל אחד ואחד קורא בקורא את שמת, וכן ממסתח סוטה

פי"ה מ"ד קורין את שמע ולא בקורין את הכלל, כל זה אינו מוכיח אלא שלכחילה לא היו נובלים ללכת על ידי שמיטה, שמתחמא היו בקיאות בזה, אבל אין שום ראיה שאי אפשר ללכת לאינו בקי בשמיטה כמובן, ולמה יתקנו חכמים להחמיר על מי שאינו בקי לבטלו ממ"ע דאורייתא, וצ"ע מלחצי בספר יד אליהו (להגאב"ד קאליש ירושלים תשכ"ט) סי' י"ג שבי על שיטת הגר"א הג"ל ח"ל וי"ל לע"ד דאין כוונת הגאון ז"ל לומר דלא ילא מדאורייתא, אלא מדרבנן מלכ שלא ללכת בשמיטה ע"ש. וכ"ז יחא בשיטת הגר"א, אבל לפי האבודרהם בתירוצו זה משמע שזה מעיקר הדין ואינו מוילא אפי' את מי שאינו בקי ולי"ע.

ובהשקפה הראשונה חשבתי שהאבודרהם מחדש כאן יסוד חדש צעיקר דין שומע כעונה, ויתכן שזה מדאורייתא, והיינו ששומע כעונה אמרינן רק במלוא שביח אמירת דברים בלבד, או קריאת דברים כלשונן בזה יש חידוש בתורה ששמיטה נחשבת כאמירה, ויואלין בשמיטה ג"כ כמו בקריאה, אבל חלמוד תורה, דאינה מלכ של אמירה דברי תורה, אלא גדר אחר ללמוד זה פשיטא לי דא"ל ללכת בשמיטה, ואף אם נימא שיואלין ת"ת בלמוד תורה שצנח אף בלי הכנה וע"י צש"ע הרב ה"ל ת"ת פ"ב סעי' י"ב י"ג, מ"מ עיקר מכות המלות אינו לומר ד"ת, אלא ללמוד, וצ"ע ס"ל דא"ל ע"י שמיטה, וכמובן שאין זה צהחאם לשיטת הגר"א בסי' מ"ז שאף בהרכור קיים מלכ ת"ת, אלא אם נימא כדעת החולקים וכפסק המחבר דא"ל לדרך צרכה"ת על הרכור, אז יכול להיות שאף בשומע ד"ת ואף במבינים מ"מ אינו בכלל חלמוד תורה, וע"כ מאחר שזכו יסוד שצמוטכל ראשון להאבודרהם, מוסקי וכולן לפי"ז שגם ק"ש הוי מגדר זה של ת"ת ואין יואלין בשמיטה, וחזין צהשנות הרמב"ם (שולחנ' ע"ז) סי' ק' שצמאר שצשופר המלכ ה"א השמיטה ולא התקיעה כי צה"ל: שאלו ה"א המלכ המחוייבת ה"א התקיעה כחיוב כל אדם לישב צסוכה וליעול לולב ה"א ראו ל"ה השומע שלא תקע לא ילא ידי חובתו ע"ש. חזין דס"ל שא"ל ללכת ע"י שומע כעונה רק צקול דברים ולא צקול שופר ודו"ק. ס"ל להאבודרהם להרחיב הגבלה זו גם על מלות ת"ת וק"ש שאינם סתם מלות שצמאיר כנ"ל. וע"כ אין אומרים אלא שומע כעונה, אלא שעכ"ז אינו מובן לי, אנה מלכ שמגילה ותפילה ה"א מלכ בשמיטה כמו בקריאה, דאם כוונתו לדמותו לשופר, הלא שם גדר המלכ ה"א לשמוע קול שופר לדעת הרמב"ם הג"ל, וזה בודאי לא יתכן צמגילה ותפילה שזה גדר המלכ, ורק צנשים ס"ל לצב"ג שצמלותן לשמוע מקרא מגילה. וע"י א"ח סי' תרפ"ט סעי' ב', וגם צתפילה מנ"ל שזה צורת עבודה שצב לשמוע צתפילה, זה ודאי לא יתכן. וי"ל שכונתו שיואלין צאלו בשמיטה כמו בקריאה, וחסר עיקר העטם מן הספר, וגם למכ יחצבו אלו למלכ של אמירה סתם שיואל בשמיטה יותר מת"ת וכ"ז צ"ע גדול.

וגרמא שאין דעת האבודרהם שמדאורייתא אין יואלין צק"ש ע"י שמיטה, רק כהגר"א, ויסוד הדברים שצמאר דילפינן צסוכה דף ל"ח ע"ב דשומע כעונה, וכנראה דחז"ל קצלו כן ה"ל"מ דכא חזין דמועיל לגבי מלות דאורייתא כקידוש היום וכיוצא, א"כ אין לחלק צין מלכ למלכ, אלא שכל הסצרות והחילוקים הם רק לענין דרבנן, דצ"ה מלינו דרכים שונים יש דברים שצמל מן המצחר ללכת ע"י שמיטה דצרו עס הדרת מלך, ויש דברים שהצקי יעשה צעמנו ויש דברים שהצריכו מנין או צמוק כנ"ל, והצבלות אלו עשו חכז"ל לפי עומק הצנתם צמכות המלות ולפי הצורך והצחיות להוילא את שאינם צקיאם, וע"כ ס"ל

להאבודרהם צתי הראשון צצצרת ק"ש ראו חז"ל לצורך להניח שהצ"ן יוילא את מי שאינו יודע, אבל צק"ש אין יכול לפטור והיינו לכחילה לא תקנו להוילא צשמיטה כיון דצתי וצצרת צם, ראו חז"ל מלכ שגדר המלכ צריך להיות, לקרות צעמנו, והיינו לכחילה וכמו ת"ת ג"כ לכחילה, וצתי השני כתב שאין צור שאינו יודע לקרות פסוק שמע ישראל, והיינו שצמטם זה לא ראו צורך להכריג ללכת צק"ש ע"י שמיטה כי קל להיות צקי צפסוק א' עכ"פ. הנה צמעין צצצרו יראה שאף אם הלשון דחוק קלח מ"מ נראה שזו כוונתו, ואין לחדש לדצרו שיבי' זה מלכ רק כהגר"א כנ"ל. ולפי מלכ יחיש צצ"ה קושית הצ"ר הג"ל שהאבודרהם סותר עצמו ומ"מ לעיל דף י"ב: וצקריאת שמע ותפילה אם ה"א שליח ציצור מוילא שאינו צקי אצ"פ שיואל, דלהג"ל לק"מ, דכאן כתב עטם על המלכ לכחילה שלא הכריגו שהצ"ן יקרא ק"ש צקול רם כמו שעושה צצצרת ק"ש, אבל לעיל כתב מעיקר הדין דבודאי צמקרה ויש מי שאינו צקי יכול להוילאו יד"ה, דצדיעצד יואל בשמיטה כנ"ל.

ובצ"ע ישוב סתירה דברי האבודרהם הג"ל, י"ל ג"כ צישב שתי צשונות הרצ"א צענין ללכת ידי מלות ספירת העומר ע"י שמיטה, דהנה צצ"ה הרצ"א ח"א סי' קכ"ו כי וי"ל ואם יראה השומע יואל ידי חובה על ידו מן הצצרה ואחר כך כל אחד סופר לעצמו כדרך שאנו נוהגין צצצרת הלל ע"ש, שגרא מלכ שצספירת העומר אין ללכת ע"י שמיטה מלכ, ואינו צסי תני"ח משמע מפורש שאם רואים יכולים ללכת מלכ אפי' צספירה ע"ש, וע"י צפר"ה א"ח סי' תפ"ע שצתעורר צזה, וע"י צמניה מלכ ש"ז, ולפי הג"ל י"ל דודאי מעיקר הדין אין לחלק צין מלכ למלכ, אבל לענין לכחילה שפיר נוכל לומר שצספירת העומר נכון יותר לספור צעמנו ולא משום דדרשו ספירה לכל אחד, דזה קאי ללמד שאין זה חובת הציצור כמו ציוצל, וכמש"כ שם צפר"ה צעמנו, וממילא אין מקום לחלק מלכ צין לכחילה דציעצד, אלא ש"ל שצמלות ספירה אין מכות המלכ לומר היום יום כך וכך, אלא לספור וכאן לרוב השיטות צלחת אם אינו מציין מלכ שאומר אינו יואל דגדר ספירה ה"א הצצנה צמנין, וע"כ יש מקום לומר שכל כי ה"א אף שאם השומע יודע פירוש המילות של הצצצון עכ"ז מאחר שהמלכ אינו לומר אלא לספור יתכן לומר שא"ל ללכת בשמיטה, ועכ"פ על הלכתחילה שלא הכריגו כן א"ש בודאי וצבן.

ונחזור לענינינו הנה צק"ש ה"א מלכ שצמ"ת בודאי לכ"ע יואל בשמיטה, אלא מדרבנן לכחילה לא הכריגו להוילא צק"ש לדעת האבודרהם והגר"א, והנה דברי הגר"א המיוסדים על הירושלמי הג"ל צלחת חל"י צחשלי צצצרה דצמעין שם צירושלמי יראה שהצצה מפורשים ס"ל דצצרי ר' יוסי ור' יודה צן פצי דכוו מתציין אמרו לא מצצצרה צק"ש שיכא כל אחד משצן צפיו וכי' אין לזה שום שייכות שלא להוילא אחר בשמיטה, וע"י צפני"מ שם וצמראה פנים שהכוונה להקשות לחייב נשים צק"ש כמו צתפילה ע"ש, והצחרים מציא צשם הר"ן ר"ה לפרש שמיירי לענין להוילא אחרים צשמיטה וסיים ע"ה: ומיכו ה"א מלי כשיודע לצרך אבל כשאינו יודע צצירו מוילאו ע"ש. נמלך שאף אם נפרש הירושלמי שיש צק"ש הצצלה שלא להוילא אחר, עכ"ז מפורש צר"ן שלאינו צקי מוילא כנ"ל, וראיתי צספר עיניים למשפט ריש צצכות שצציה חבל אחרונים דס"ל דיאלים צק"ש צשמיטה ומציא צשם צפר"ה שצמה על המכר"ם אל אשקר הג"ל שצכל הצורה קי"ל שומע כעונה וכרעצ"א כי רק שלצקי אינו מוילא כיון שראוי לשמו צפה

עיי"ש, וכ"כ הר"ן והג"א בפירוש דלשאינו צקי מוילא עיי"ש. וכ"כ צ"ש השאג"א סי' ו' דפשיטא לי דמוילא בכל גוונא, ולפמשי"כ לעיל הוי ספיקא צמילי דרבנן דכ"ה מה"ת אף להגר"א יולא ופשיטא דמוכל לסמוך על רוב האחרונים ולהקל בשעת הדחק.

עוד יש להעיר דאף אם נאמר דיש צק"ש חיוב מיוחד לשון צפה כ"ל, עכ"ל לכאורה יש מקום לומר שצנעניית אמן נחשב כאומר בעצמו וכמשי"כ בא"ר כ"ל ח"ל: ומ"מ לדינא נראה דצרי הר"ס דש"ץ מוילא את מי שאינו צקי דנראה כיון שהוא בעשרה ועונה אמן הוי כמו שמדבר עצמו כיון שאינו צקי וקרינן ב' ודברת צם עיי"ש. והנה בענין עשרה כבר נחבנו לעיל הנלע"ד. אבל ענין עניית אמן הגם שבהרמ"ג העיר עיי"ל כ"ל דאינו יודע מה עניית אמן שייך צק"ש, נראה לישב סברת הא"ר דהנה מלינו ברמז"ס פ"א ה"א ה' ברכות ש"כ כל השומע ברכה מן הברכות מתחילתה ועד סופה ונתכוון ללאת בה ידי חובתו יאל ואע"פ שלא ענה אמן. וכל העונה אמן אחר המצרך הרי זה כמצרך וכו', וכ"ל עיי"ל צמ"מ ח"ל: וא"ת ע"כ בנתכוון ללאת עסקין וא"כ מאי קמ"ל בעונה אמן הא אפי' בלא ענה אמן אשמועינן רבינו דילא, וי"ל דכשנתכוון ולא ענה יאל ולא כמצרך אבל כי ענה אמן יאל כמצרך עיי"ש. והיסוד מהגמרא (שבוש"ט כ"ט ע"ב) דמוילא אמן אחר שבוש"ט כחוליא שבוש"ט מפיו דמי, וממילא עדיף מסתם שומע וכו' כמדבר ומוילא מפיו ממש, ועיי' ירושלמי פ"ג דברכות ה"ג דקטן מצרך לאציו תיפתר בעונה אחריהן אמן ועיי"ש בפ"י החרדים דבעונה אמן הוי כאילו הוא עצמו צריך רק צהלל ס"ל להירושלמי דהתם דאין ברכה ואי אפשר צנעניית אמן לכך יקרא מלה צמלה אבל גבי ברכה במזון השומע ועונה אמן אחר כל ברכה כקורא מלה צמלה דמי עיי"ש. ועיי' באור שמח ה' ק"ש פ"ד ה"ה שמציה מחלוקת בין תלמוד שלנו להירושלמי אי צנעניית אמן אחר ברכה נחשב לאומר ממש וא"כ א"ל לשומע מצר חיובא עיי"ש. ולענ"ד נראה דיתכן לומר דצהלל החסרון אינו משום שאינו נוסח ברכה וא"ל לענות אמן כמשי"כ החרדים, דבאמת למה א"ל לענות אמן אחר כל פרק שצהלל, ומה גרע מעונה אמן אחר שבוש"ט דכחוליא שבוש"ט מפיו דמי, וברמז"ס פ"ב מכל' שבוש"ט ה"א כ' אחד העונה אמן או האומר דבר שענינו כענין אמן כגון שאמר הן וכו' עיי"ש, וא"כ למה לא יועיל זה גם צהלל, וכנראה שזה באמת דעת הא"ר כ"ל שמועיל אמן צק"ש, והפרמ"ג בהערתו עליו נקט כסדרת החרדים דאין אמן מועיל אלא אחר ברכה, אבל לענ"ד נראה דהא דאמרין דמוילא אמן הוי כמוילא שבוש"ט וכן לענין כל דבר היינו צדבר שאין צריך באמירת לשון מיוחד רק לומר הענין כמו שצבוש"ט הוי כמוילא שבוש"ט וגם צברכה שיואל אף צשינוי לשון אם הזכיר שם ומלכות, וכהא דאמרין (ברכות י"ד) רב יהודה הלש ואיתפח על לגבי רב חנא בגדתא רבנן אמרי לי צריך רחמנא דיהבך לן ולא יהבך לעפרא אמר להו פטרתן מלאודויי עיי"ש שהזכיר שם ומלכות וענה אמן ועיי' בעור וש"ע סי' רי"ט, ואף שצריך צלשון נוכח ואם רב יהודה ה"ה אומר צלשון זה הרי לא ה"ה יולא, חזין מזה דעניית אמן לא חשיב כאומר אותן המלות רק הענין כ"ל. ועיי"ל דצהלל דצריך לקרוא אלו הפרקים צלשון דוקא א"ל ללאת צנעניית אמן משא"כ צברכה במזון וצכל הברכות כ"ל. ולפ"ז ק"ש דומה להלל ולא מהני אמן לחשבו כמדבר בפיו כ"ל, וא"כ י"ל דצזה פליגי הא"ר והפרמ"ג אם אמן מהני גם שיחשב כאומר אותו נוסח המיוחד או רק סתם קצלת חוכן הדברים דזה לא יהי צהלל וק"ש. אולם להלכה

אף אם נימא כהא"ר הרי אף אם השומע ק"ש ממשך באמירת אמת ויליב או אמת ואמונה הרי גם זה חשוב כאמן כ"ל שהרי יש בו ענין קצלת הדברים כ"ל מהרמז"ס. ור"אית' צ"ס פסקי תשובה ח"ג סי' שצ"ז תשובה מהגה"ל ר' אברהם מרדכי אלער ז"ל מגור ח"ל: עיי"ל שאלתו ששנים שומעים ק"ש (אחר שיעלה ע"ה א' רואה ללאת ידי ק"ש של יום וא' של לילה) יש לפשוט מעין מ"ש צירושלמי הוצא צשו"ע א"ה (תקפ"ח ה"ד) ה"ה זה לריך פשוט ראשונה וזה לריך פשוט אחרונה תקיעה אחת מוילא את שניהם וכו' עיי"ש. והנה על הדמיון הזה מתקיעה שופר לק"ש יש מקום לפלפל עובא, ראשית יחנן דצשו"פ שהכל מלאה אחת לתקוע שופר צרי"ה יכול להוילא בפשוט א' לשניהם אזה צלפניה וזה צאחריה כיון שכולם עושין אותה מלאה עצמה, משא"כ צק"ש לא מיעיל לדעת ברמז"ן ודעמ"י שמלות ק"ש של ערבית ושל שחרית שתי מלות הן, בודאי מסתבר לומר שא"ל להוילא צקריאה אחת צ' צרי"ה במקומות צ' מלוות. אלא אף להרמז"ס דס"ל שניהם מלאה אחת, ועיי' צס"מ מלות עשה י', מ"מ נראה שאין זה אלא לענין מנין התרי"ג שנמנים למלאה אחת לקרוא ק"ש ערבית ושחרית, אבל גם הרמז"ס מודה שאין מעבצין זה את זה ואף אם לא קרא ערבית חייב לקרוא שחרית ולא הוי במקום חלי מלאה, כי כל קריאה הוי מלאה שלימה לענין הקיים, אלא שנמנים לאחד צחשצון המלוות. והמשיין צהשגת הרמז"ן יראה צרור שלא עלה על לבו שלדעת הרמז"ס יכ"ה מעבצות זו את זו ולכן הוכיח מהא דאין מעבצות זו את זו שיעתו שהם צ' מלוות, ודבר זה צרור דאי לא תימא הכי א"כ איך רשאי לקרוא ק"ש שחרית אם ציעל ערבית או להיפך למה לא יעבור על כל חגרע ואכמ"ל צזה, ולא כחצתי אלא צשציל שרתיחי צספר צבד מלכים (קליינווארדאן תרל"ד) דינו כפיה סי' א' אות י"ב שמציה צסם תש"י משיצ דבר (ח"ג סי' י"א) להוכיח דכופין על חלק מהמלאה כמו על המלאה כולה דהא קריאת שמע אף שקריאתה שתי פעמים ציום למלאה אחת יחשב להרמז"ס כופין עליה עיי"ש. ולענ"ד זה אינו, דודאי כל קריאה הוי מלאה שלימה כ"ל. וכן נראה שהבין הגרע"ק בהגהותיו צס"ה ס"ב ע"י ד' שהקשה למה נפ"מ שיואל צברבור צמקום אונם ידי חובת ק"ש אם צעבר האונם צזמן ק"ש לריך לחזור ולקרות עיי"ש, ואי נימא דצביטל צערצית שוב אין מלאה דאורייתא צשחרית הא נפ"מ עובא, אלא ודאי דפשיטא לי דאף צביטל קריאה ערבית עדיין מלאה שלימה מה"ת עליו צשחרית, וא"כ גם להרמז"ס הן צ' מלוות רק צחשצון התרי"ג נחשצות לאחד, וא"כ י"ל דא"ל להוילא צקריאה א' צ' אנשים זה צשל שחרית וזה צשל ערבית ולא דמי לתקיעה שופר שהיא אחת המלאה צעלמה, והבן.

עוד יש להעיר לפי תש"י הרמז"ס כ"ל דעיקר המלאה צשו"פ הוי השמיעה ולא התקיעה, ואף דעכ"פ לריך לשומע מצר חיוב, אבל עכ"פ אין נפ"מ אם חקע לשם פשוט ראשונה או אחרונה כיון דהשומע יולא עיי' שמיעתו מצר חיובא ודי לו צזה, וא"ל שום יחס צינו לבין המשמיע משא"כ צמלאה שצריך לקרוא, אלא שיואל דשומע כעונה, שפיר יתכן דא"ל לחלק קריאה אחת להוילא צ' צרי"ה צצ' מלוות חלוקות ודו"ק. אבל עכ"פ רואים אנו שלא עלה על דעתו כלל שצק"ש א"ל ללאת עיי' שומע כעונה, וכן ראיחי צחזון איש א"ה סי' כ"ט שנקט לדבר פשוט שצק"ש יולאים צשמיעה עיי"ש.

והנה יש עוד להעיר דלפי מש"כ המג"א צס"ה ס"ב סקט"ז צענין צ' הדיעות צשו"ע שם לומר ק"ש צקול

רס או בלחש שבעטם. שאין לקראות בקול רס כי בחשי
מהר"ם אלשקר בשם רבינו הא"י ורשב"א משום חולי יבטח
אחד על שמיטה ולא יקרא בעצמו, והכנסה הגדולה כתב
בשם הרא"ם שמתעב ולא קרא יצא ע"ש ובלבושי שרד,
וכנה לפי"ז אם זהו נקודת המחלוקת בין ב' הדיעות,
ח"כ להלכה הלא המחבר כי דיעה ראשונה יש נוכחים
לקרות ק"ש בקול רס, והרמ"א כי ומ"מ יאמרו פסוק
ראשון בקול רס וכן נוכחין עכ"ל, הרי עדותים חשש שלא
בשמיטה, ועוד דהמשיין במהר"ם אלשקר במקור הדברים
יראה שגם לפי הסוברים לומר בלחש אין שום ראייה ש"י
חפ"ש ללכת בשמיטה, וז"ל וכן כתב רבי הא"י גאון ז"ל
בתשובה על הקורין ק"ש בקול רס וז"ל אבל מעליה איבו
בלחש דלא יתאבד מצד נש תיבה חדא או חרין דהא כל
חד חייב בקריאתה, וכלכו חייבין בחשבונו ואלטרין לאשלמה
לון בכל יומא ומאן דגרע חדא מינייהו כאילו גרע חדא
עלמא ועל דא בקריאתה בקול רס זמנין דשתיק פורתא
וצבורא יקראו להלן ויקראו זהו מהבוא תיבא דאינון אמריין
וידלג תיבה או חרין ויחיר, ועל דא בלחש כל חד יקרא
ולא יגרע כלום ע"כ, וכן נמי כתב הרשב"א ז"ל בתשובה
ז"ל וראוי לאומרו כולו בלחש כדי שיבא כל אחד ואחד
משנן בפיו שאילו אומרים אותו בקול רס אולי יבטח האחר
על השמיטה כשקורא אותו הדיבור ע"כ. הנה המשיין
בלשונות אלה יראה שאין הכרח מכ"ז שא"א ללכת בשמיטה,
אלא שיש חשש דיתאבד ממנו תיבה אחת וימשיך עם הדיבור
ואפי' לא ישמע אותן התיבות, ועוד שלפי המנהג הרי מה
שישמע מחבירו בודאי אינו יוצא שהרי לא נתכוון להוציא
ועוד שהרי עכ"פ לכתחילה בודאי כבר כתבנו שראוי לשנן
בפיו, ועוד דכשקורא ק"ש בעצמו וידלג אחת תיבות וישמע
אותן מחבירו זה גרע עפי ועי' חזו"א ח"א סי' כ"ט אות
ו' דאין מחלקין ברכה א' לשנים ללכת מחלה באמירה ומחלה
בשמיטה ועי' בסי' ל' ס"ק ב' וג', ואפשר דכ"ה לחלק
בקריאת פרשיות של קריאת שמע, ועי' בספר קהלות יעקב
ברכות סי' ע' ע"ש. היוצא לנו שאין ראייה מכללן לפסול
שומע כעונה בק"ש אף לשיעור אלה, ומכש"כ שנראה
שהוכרע בש"ע שיכול לקרות בקול רס, הרי שלא חששו
לחשש הג"ל. ועי' ב"ש על הרמב"ם פ"ב ה"א מהל' ק"ש
שכ' בתוך הדברים וז"ל דיש ב' חיוכים אחד קריאת
הפרשיות ואחד קבלת עומ"ש והנה קבלת עול מלכ"ש נריך
כא"א לקבל עליו וכו' אבל קריאת הפרשה יכול להוציא
וכו' דפרשה שניה ש"ן יכול להוציא עכ"ל. ולאוור הדברים
שכתבנו לעיל תראה שכל המקורות של ה"פ אינם מוכיחים
שי"י זה דין דאורייתא שא"א ללכת אפי' פרשה ראשונה
בשמיטה, אלא דין של לכתחילה, וה"פ מסביר הדברים
לחלק בין מלות קריאה למלות כונה לקבל עומ"ש, אבל
אין נראה שי"י כוונתו שי"י זה מדאורייתא, ולעיוכוצא
אלא לכתחילה ובהחלם לשיטת רוב הפוסקים הג"ל.

א"א שער נשאר לנו לבאר ע"ד מה שמצינו בספר יד
הדבר הזה ואלוהו סי' י"ג מהזכ"ק פרשת משפטים (דף קט"ו
ע"א) צד"ה פקודת דא לפדות עבד עברי, הוכיח על ד
הקבלה שאין להוציא ש"ן בק"ש את הדיבור רק בתפילה,
ואף את ע"י אינו מוציא ש"ן בק"ש, ומיבו מסיים
בסי' יד ח"א וז"ל: מיבו נ"ל פשוט דגם כוונת הזכ"ק
ור"מ הוא מדרבנן אינו מוציא בק"ש, אבל שומע כעונה
בכל התורה אם נתכוון ללכת ולקבל עליו עול מלכות שמים
עכ"ל. והנה לכאורה נ"ע אם אין כוונת הזכ"ק אלא
מדרבנן ח"כ למה העמידו דבריהם אלא ע"י לבעל ממנו
מ"ע דאורייתא, אבל המשיין בלשון קדשו של הזכ"ק
יראה שאין להכריח כוונתו שאפי' באין ברירה סובר שא"א

ללכת בשמיטה אלא יותר נראה שלכתחילה אין מנהיגים
מנהג ללכת בשמיטה, וכמו שחסיים שם, ובג"ד שמע בכל
לשון שאתה שומע. וי"ל שכוונתו שמועב לקרוא בשאר
לשונות מללכת ע"י אחרים ע"ש, אבל צ"א בענין אחר
יורה שמוקמיין חרין תורה ויוצא בשמיטה, ואף שדברי
הזכ"ק אמורים ע"ד הסוד ואין לחנו יודע עד מה, עכ"ז
אמריי שיחכן להוסיף עוד נקודה בעטם הדבר של ההקפדה
של הזכ"ק שק"ש יקרא בעצמו ולא ע"י שמיטה, ונקדים
מש"כ החזו"א ח"א סי' כ"ט סק"ג שענין שומע כעונה הוי
שמתייחס גם הדיבור להשומע, לכן אף במלות שאינו יוצא
בדיבור כל דבר אלא שרריך תנאים בדיבורו, מ"מ יוצא
בשמיטה, כמו למ"ד לא השמיע לאזניו לא יצא, מ"מ יוצא
בשמיטה, וכן כששומע מגילה לא חשבו קראה על פה אלא
שכל קריאת הקורא מתייחס אל השומע ע"ש. וכי אח"כ
ז"ל ולפי האמור יש לעיין במש"כ בסי' צ"ה להגר"י ז"ל
הגאב"ד בריסק, שאין דין שומע כעונה בצרכת כהנים משום
דנריך קול רס, ולפי האמור כיון שנשלמו תנאי הדיבור
במשמיע סגי ל' לשומע, ונראה דצרכת כהנים עיקרה
הדיבור, שהוא שוב בגדרו בין בקול נמוך ובין בקול רס,
וכשהוא בקול רס אינו אלא כמוסיף עליו תנאי שהוא חוץ
ממנו כתנאי הכוס בקידוש היום והמגילה ו"ע ע"ש.
והנה בעיקר הדבר ישנם דיעות שונות בין האחרונים
וידועים דברי ה"פ שאין יוצאים בשמיטה, עשרת
בני המן" כיוון שרריך לקרואם בנשימה אחת, והנשימה אחת
אינו מתייחס אל השומע אלא ע"י הדיבור, וע"כ מיושב מנהג
העולם שכל הקהל קוראים את זה בעצמם ואינם סומכין
על שמיטה. חזקן לדעתו שאין כל תנאי הדיבור מתייחסים
אל השומע ודלא כהצנח החזו"א, אלא דבראיות של החזו"א
חזקת ומכריעות הן כ"ל. וגדולה מזו מלאחי שלא רק
לענין תנאי הדיבור מתייחסים אל השומע, אלא אף מעשה
שעושה המוציא בנוגע להדיבור יש שיעור שמוציא זה את
השומע, ועי' צ"י ח"א סי' קכ"ד שכ' ז"ל כיון שהוא
יוצא ידי חובתו בשמיטה זו וכו' נריך לפסוע ג' פסיעות
בסוף שמיטה זו כיון שעולה לו צמקוס תפילה, וא"ח
כתב שהריא"ג חולק ואומר שכשם שש"ן פוערו מהתפילה כך
פוערו מהג' פסיעות עכ"ל, וכנראה שצ"סוד זה חולקים,
ועי' בסי' קל"ט ס"ד דעת המחבר דסומא אינו קורא בתורה
והרמ"א בשם מהר"ל דעכשיו קורא שאנו מקרין לו, ועי'
צמ"א סק"ד ובמהל"ש שסומא יוצא דשומע כעונה
וכו' כקורא מתוך הכתב. וי"ל דדעת המחבר כסדרה ה"פ,
והרמ"א והכרעת האחרונים כהחזו"א, אבל עכ"ז נראה
לישב דברי הבית הלוי הג"ל, ונאמר דאף אי כל תנאי
הדיבור עוברים אל השומע אבל כ"ז אלמלי היה דין של קול
רס סתם תנאי בדיבור היה שפיר מתייחס אל השומע, אבל
כאן שאני דברי ילפין בגמרא (סוטה דף ל"ח ע"א)
מדכתיב אמור להם כאדם שאומר לחבירו ע"ש, וא"כ
הטעם של הקול רס שהצרכת כהנים י"י נאמרים להם
להקבל, וזה כבר דין אחר, שצמקוס שרריך לכוון הדיבור
לאחר זה ח"א ע"י שומע כעונה כיון דסוף סוף ח"א
ע"י שמיטה וסוג דיבור הוא לדבר אל חבירו כמובן,
ולענ"ד אף עניינא חמין לא יבני ככהאי גוונא דאף דכמוציא
בדיבור בפיו דמי, אבל עכ"פ לא חמר להם מידי והבן,
ובזה ח"ש מה שנתעורר שם בסי' יד אליהו סי' י"ב דאלם
ואלמא יחללו ע"י שיחללו אז גם אחרים מדברים, ויכונו
האלמים ללכת ע"ש. אבל לפמ"ש"כ ניחא דדיבור שרריך
לאומרו להב"ד לא תפלתו לקחתה וכיוצא ח"א לומר ע"י
שומע כעונה וכ"ל. ובזה ח"ש ג"כ מה שהעיר בספר נחן
פריי עמ"ס מכות דף קע"ח על הב"ה הג"ל מהא דמהני

שומע כעונה גבי מקרא ציכורים אף שדרשו וענית ואמרת בקול רם ע"ש, ולמש"כ נוחל דשם כי וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך, ולא לצן אדם ושפיר יולא בשמיטה.

ומעתה נוכל לומר דמלות ק"ש ודאי מה"ט הוב קריאה שמתיחס אל השי"ת כמו כל מלכו שבדיבור וע"כ יולא בשמיטה, אבל י"ל שהזכיר לשיטתו לפי מה שמעתיק צס"ק יסוד ושורש העבודה שער רביעי פרק חמישי מזכיר חדש דף ס' ע"א וז"ל: פתח ואמר ה' קרא חינו בשמחה דאמרו בניו דיעקב לאצובו או משה לישראל, אבל בשמחה כלל עלמא אמרו שמע ישראל, למאן ישראל אמרין, אלא ה' תנינא יעקב אצבו לא מה, והקצ"ה חתים ל' גו כורסא יקרי למכויו תדיר סבדה על צנזי דקא מיחדו שמי דקצ"ה כדקחזי בכל יומא חרי זמנא, וכד אנון מיחדו שמי דקצ"ה, אמרי שמע ישראל הוי סכיד עלן דאנן מיחדו שמי דקצ"ה וכו' ע"ש. ועי' במדרש בר"ר פלי"ה ג', אומרים שמע ישראל אצבו ממערת המכפלה אותו דבר שזייתו עדיין הוא נוכח צנזי ה' אלקינו ה' אחד. ולפ"ז י"ל שמהאחר שבו דיצור המתיחס אל אחר צריך לאומרו בעלמא, ואף שכתובין יש לחלק בין דיבור הנאמר לאדם חי בעוה"ז, מ"מ כרי אין הדברים אמורים אלא להוסיף קצת נוסף להקפדה הזוה"ק שלא ילאו בשמיטה כ"ל, ועי' בצס"ק נתיבות עולם למחל' נחיצ העבודה פ"ז: ויש לו לומר שמע ישראל כאלו מדבר אל הכלל ע"ש. אבל בדיעבד צא"ל צענין אחר נראה שבדאי יודה שיולא בשמיטה כדעת רוב הפוסקים כ"ל.

ומעתה נחזור לנידון דידן שיש כמה נדדים לדון להקל עליו ללכת בשמיטה, ראשית דאף שיודע לקרות, אבל מאחר שלפי רוב דקדוקו וחכמתו קורא בשפה ארוכה כ"כ כ"ל, נ"ל שיש לו דין אינו צק, וקרוצ לודאי שאדרבה אם יקרא בעלמא אחר כל העורה לא ילא יד"ה ע"י רוב החזרות על מילים ופסוקים, וקטעי תיבות וכיוצ"ב. ע"כ לגודל הנחילות והמאצ המיוחד יש להקל עליו לכתחילה לשמוע ק"ש ולסמוך על רוב הפוסקים דיולא אפי' מדרבנן ובמאצ זה של שעת הדחק כדיעבד דמי, יש להורות כן לכתחילה, ומי שחזמו אמת ינחיו בדרך אמת, אכ"ר.

סימן ט

ברעת רבינו יונה ריש פ"ק דברכות

ע"ד מה שהקשו רבים על דעת תר"י ריש ברכות דס"ל שלחכמים הסייג דעד חלות היינו שאפי' בדיעבד לא ילא אח"כ, וקשה מהא דלקמן דף ע' דאמרו צנזי לר"ג רבנן פליגי עלך ויחיד ורבים הלכה כרבים, או דילמא כוותך ס"ל וה' דאמרי עד חלות להרחיק את האדם מן העצירה, ה' לשיטת תר"י אף לחכמים שביא משום סייג, אבל אעפ"כ אחר חלות אין לקרות, ושוב הוב יחיד ורבים והלכה כרבים, ועי' בצס"ק קרן אורה ש"י ע"ז ודוחק לחלק בין אי הפעור לרבנן אחר חלות הוי דאורייתא או דרבנן ע"ש.

והנראה צוה דהמעיין צלשון תר"י יראה שכתב שחכמים פטרו אחר חלות משום סייג, ולא כתב אסרו, ואף שלכאורה א"כ מה הועילו צסייג שלהם מאחר שמה"ט עדיין זמן ק"ש, וא"כ אף שחכמים פטרו הלא הוא יקרא ויקיים מלות החורה, ובשלמא צסדון צצ"ית או צולוצ שופר ומגילה הלא אסרו משום סייג, אבל הכא רק פטרו וא"כ מה מהי, ונ"ל ששיטתו מיוחד על ה' ה' ש'.

החוס' סוכה דף ג' וכ"כ לקמן דף י"א ע"א והיינו שאף דמן הדין ילא חז"ל הפקיעו ממנו המלוא, וממילא אפי' מה"ט לא ילא, ושפיר יש צוה סייג, אבל עכ"פ זה נראה צרור שלא אסרו חכמים לקרות אחר חלות, ותנוייהו על השאג"א צס"י ד' שהכפיל כ"פ דדעת תר"י שאחר חלות אינו רשאי לקרות משום סייג ע"ש בצריכות, וי"ל דהיינו טעמא שלא אסרו משום סייג, דלא דמי לאינך דצכלכו יש איזה איסור צלא"ה כלאים, מוקצה, חכמה ואינה מלאכה, או דעכ"פ יש חשש צבעשיית המלוא יעבור על איסור דיעצורנו ד"א, ע"כ אסרו לעשות המלוא, וזה א"ש גם במקרא מגילה, משא"כ צק"ש, הלא בקריאת שמע אחר חלות אין שום חשש, והוי כקורא בתורה, אלא שאם ילא אז ידי חובתו, אז יש חשש שיתעלל ויעצור זמן ק"ש, וממילא אם חכמים הפקיעו המלוא אחר חלות, כבר השיגו הסייג והגדר, ושוב אין שום צורך ועעם משום סייג לאסור קריאת פרשה זו של שמע כ"ל. ולפ"ז א"ש דצנזי שאלו מר"ג אי פליגי רבנן עלך, וא"כ אף שרשאין לקרות, אבל מאחר שיחיד ורבים הלכה כרבים, ממילא אין מן החורה שוב זמן ק"ש, לא רצו לקרוא שוב שמע, השיב להם ר"ג רבנן כוותי ס"ל, רק לשיטתן הפקיעו המלוא, וא"כ כיון שאיסור גם לדידכו ליכא, ולדידי עדיין יולאין י"ח, ע"כ חייבין אחס לקרות, ואף שלכאורה קשה שהלכה כרבים, ועכ"פ איגס מקיימים אז שום מלוא, למה חייבין לקרות, וה' ל"ה אלא כקורא בתורה, וזה לא רצו כ"ל, אבל זה לקי"מ דהן אחת ששורת הדין כל כהאי גונא ג"כ לילך אחר הרבים ולהקל, אבל מאחר שגם הרבים החולקים עליו מודים שאין חשש איסור צדצר, וא"כ מאחר שלדעתו עדיין הוי הזמן ק"ש, ולדעת הרבים החולקים עכ"פ רשאים שפיר קאמר להו חייבין אחס, משא"כ אי לדעת חכמים אין מן החורה שוב זמן ק"ש, אז אעפ"י שאין לשיטתם איסור, ולשיטתו יש עדיין מלוא, מ"מ מאחר שהלכה כרבים אין חובתו בקריאה. אלא שאכתי קשה שגם אי חכמים עשו סייג והפקיעו המלוא ג"כ לדעתם אין חובתו בקריאה, וא"כ שוב קשה למה א"ל חייבין אחס לקרות. **והנראה** להוסיף צוה צהקס דצהיסוד שכתצנו שהפקיעו חכמים המלוא משום סייג לחורה כ"ל, כבר העיר צפרמ"ג צפחיתה כוללת ח"ג אות ז' ה' ש"ל שדוקא צעבור על דצריהם צמזיד אבל צאונס ילא, ושם העיר מהא דא"ל ר"ג לצנזי ע"ש שלא ציאר היטב כונתו. אבל לפי דצרוי י"ל שאע"ג שחכמים הפקיעו אחר חלות המלוא, וא"כ אף מה"ט לא ילא, אבל כ"ז אם צמזיד המתין עד חלות, אבל צביה אונס שפיר י"ל דלא הפקיעו, וכ"כ המנ"ח מלוא שצ"ה דהיכא דלא אפשר לעשות כתקנתם מודי החוס' דיולא ע"ש. וצוה נ"ל לפרש לשון המשנה ה"ל צפ"צ מ"ז דסוכה שכלכו זקני בית הלל לבקר את ר' יוחנן בן החורני ומלאוהו שהיה יושב ראשו ורצו צסוכה ושולחנו צחוך הבית ולא אמרו לו דצר אמרו להם בית שמאי משם ראי, אף הם אמרו לו אם כן היית נוכח לא קיימת מלות סוכה מי מ"ך ע"ש. ולכאורה אינו מוצן איך נחלקו צמליאות שלדעת בית הלל לא אמרו לו דצר, ולדעת צ"ש אמרו, אבל להכ"ל נוחא, שצאמת הלכו לבקרו, ויחנן לומר שהיה חולה, כאשר הוב הגירסא צאמת צחוס' (סוכה דף ג' ע"ב) ד"ה דאמר לך שגורסין מעשה צרי יוחנן החורני שח"ל וכו', וע"כ מלאוהו יושב אלא הפתח צאופן ששלחנו צחוך הבית, ויחנן שהיה קשה לו ליכנס יותר לחוך הסוכה, וצאמת לא מחו צדצר ולא ציוו לו ליכנס יותר, וגשאר יושב כן, ועל העובדה הזאת העידו צ"כ והציאו ראי, שכשר, אבל צ"ש אמרו, שאדרבה אמרו

סימן יא

בענין בשכמל"ו האם דינו כק"ש

ב"ה יום ד' בשלח תשל"ג לפ"ק.

לאהובי בני המופלג יקר ומאד נעלה הב' חיים
ישראל יחי' לאויט"א. לומד בישיבת בריסק
בירושלים ציה"ק ח"ו.

מכתבך בד"ת לנכון קבלתי ושמחתי לראות שאתה הולך
ישר בתורה כ', ויהי"ר שתוסף אומן למעלה
למעלה ע"ע. והנה ע"ד חקירתך אם יש על בשכמל"ו דין
ק"ש, ופ"מ למ"ד עד על לבך צעי כונה, אי גם בשכמל"ו
בכלל, ודקדקת מלשון הרמב"ם דאינו בכלל, דפ"א כ"צ
מהל' ק"ש כ': ומה הוא קורא ג' פרשיות, אלו כן וכו'
ומוכת דרך ע"ז יש דין ק"ש, וכן להלן כ"ה: הקורא ק"ש,
שכח גומר פסוק ראשון אומר בלשון בשכמל"ו, ומוכת
ג"כ שהוא דין לדדי שהקורא ק"ש יאמר בשכמל"ו,
ואינו חלק מק"ש עכ"ד.

הנה לא באת היעצ בחקירתך אם כונתך לחקור אם
בשכמל"ו הוא חלק מק"ש מן התורה, או מדרבנן,
דאם מה"ת לכאורה פשוט דאינו בכלל ק"ש דהלא פסוק
זה אינו בכלל בתורה, ואיך נאמר שהוא מה"ת, אלא
שכונתך אם רבנן דחקו לומר פסוק זה עשו אותו לחלק
מק"ש לכל הדינים, או לא, והנה המג"א צ"ח ס"א סק"ח
מביא דעת הש"ג וצ"ח דאם לא אומר בשכמל"ו אין
מחזירין אותו, ושדעת הלבוש שאפי' אמרו ולא אמרו
בכוונה לר"ך לחזור, וכן מכריע המג"א ומזיין לריש סי'
ס"ו דאיתא שם בדאמלע הפרק שאל צלום מי שהוא ירא
ממנו וכו' אפי' צאמלע הפסוק חוץ מפסוק שמע ישראל
ובשכמל"ו שלא יפסיק בהם כלל ע"ש, הרי דדין בשכמל"ו
כדין שמע ע"ש, ולכאורה ציבור מחלוקתם כמש"כ, לדעת
הש"ג והצ"ח אין זה חלק מק"ש, ולדעת הלבוש והכרעת
המג"א הוב חלק מק"ש, וכן כתוב בלבוש סי' ס"ג סעי'
ה' ח"ל: וי"ל שפסוק ראשון שהוזכר בכל זה הענין
(היינו לענין עמידה, כוונה, לעוררו אם מתנמנם) כולל ג"כ
עמו בשכמל"ו שהוא ג"כ כולל קבלת עול מלכות שמים
ויש לו דין פסוק ראשון לענין זה ג"ל עכ"ל. ותמיהני
על הערוך השלחן סי' ס"א סעי' ו' שלא מלא דברי הלבוש
הזה, ומפרשו שרק אם עדיין לא התחיל ואכבד לר"ך לחזור
בכוונה, אבל אם התחיל שוב אי"ל לחזור ע"ש, ולפנינו
דברי הלבוש שפסוק בשכמל"ו יש לו דין פסוק ראשון כנ"ל.

וראיתי ציבור הלכה צ"ח ס"ו שהאריך להכריע דאין
מחזירין אותו אם לא אמר בשכמל"ו, וראיתי
מכא דאיתא בפסחים דף ג"ו ע"א: ר"י אומר מפסיקין
היו אלא שלא היו אומרים בשכמל"ו ובצרייתא שנייה אלו
ואלו שלא צרנו חכמים וכו' אלא שלא מיחו בהם חכמים
ואם איתא דמחזירין אותו ולא ילאו ידי חובת ק"ש ע"ז
היה להם למחות בהם כמו על איך דברים דלא היה
איסור דאורייתא בהם ג"כ כמ"ש שם בגמרא ואעפ"כ מיחו
בהם, ועוד דלמה לן לפשות פלוגתא רחוקה בין ר' יהודה
לר"מ שסבר שם דלא היו מפסיקין ופרש"י בין אחד
לואכבד ועיין במהרש"א שם דלפי סברת ר"מ לא היה
לר"ך כלל לומר בשכמל"ו לפירוש רש"י, אלא ודאי אף לר"י
אין מחזירין ע"ש, ותמיהני על דבריו איך נעלם ממנו
גירסא אחרת שרש"י מביא שם דר"י ס"ל אומרים היו
בקול רם, ובדקדוקי סופרים מביא מכמה גרסאות ישנות

לו וכו' היינו שאפי' שאתה הדבר שעל אותו פעם לא אמרו
ולא מחו ונשאר יושב כן, אבל אמרו לו אם כך היית
נוכח, היינו אף צמא צריאות, אז לא קיימת מלות סוכה
מ"מ כי חכמים הפקיעו צעור על דבריהם בלי אונס.
ולפי"ז שפיר קאמר ר"ג לבניו מאחר שגם רבנן מודו
שמה"ת זמנה עד שיעלה עמו"ה, ואף שעשו סייג והפקיעו
אחר חלות, עכ"ז חייבין אתם לקרות, היינו צענינוכם
שכייסתם צבית המשכה וכמו שציארו הראשונים שהיו
עוסקים במלכה, ע"כ אתם חייבין אפי' לשיטת חכמים כנ"ל.

סימן י

בדבר שיטת רש"י בחינוך קטנים לק"ש

ע"ד שיטת רש"י במתני' (ברכות דף כ' ע"א) בהא
דנשים וקטנים פטורין מק"ש ומן החפילין שבי' רש"י
ח"ל קטנים אפי' קטן שהגיע לחינוך לא העילו על אצו
לחנכו בק"ש לפי שאינו מלוי חמ"ד כשמגיע זמן ק"ש, ומן
החפילין משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא
יפית צדן עכ"ל. והקשו צח"ס מהא דסוכה דף מ"ב ע"א
קטן היודע לשמור חפילין אצו חייב לקנות לו חפילין אלא
כשהגיע לחנוך דשייכי ביה חפילין חייב בחפילין ובק"ש
נמי יש לחייבו יותר מסתמא מדאשכחן התם קטן היודע
לדבר אצו ומלמדו תורה ופסוק ראשון של ק"ש ע"ש.

והנראה ליישב שיטת רש"י דהא מחפילין לק"מ כאשר
העירו רבים דהא רש"י בדגיש וכתב דסתם
קטן אינו יודע לשמור גופו, ואכ"כ צידע לשמור אצו חייב
לקנות לו וע"י צרש"א ובספר ראש יוסף שם על אחר,
ובענין ק"ש יסבור רש"י דלשון הצרייתא מורה דאין כאן
מלות חינוך לקרוא את שמע, אלא זהו בכלל מלות האז
ללמד לבנו תורה דהו מלוב דאורייתא מיוחדת, ולמדת
אותם את בניכם, ולא מטעם חינוך דרבנן, דהכי איתא התם
יודע לדבר אצו מלמדו תורה וק"ש תורה וואי היא א"ר
המנוח תורה לוב לנו משה וגו' ק"ש מאי היא פסוק
ראשון. ואם הכונה היתה מטעם חינוך לק"ש הכי הו"ל
למימר מלמדו תורה וקורא עמו ק"ש, אלא ודאי שזכו
שיעור תלמוד תורה ללמדו פסוק תורה לוב וגו' ופסוק
א' של ק"ש, וראיה צרורה שא"ל לפרש שמטעם חנוך ק"ש
מלמדו פסוק א' דק"ש, דהא איתא התם קטן היודע
לנענע חייב בלולב, ואם כי כל עמם מלות נענוע אינו
אלא מדרבנן ואינו מעכב, ומדאגביה נפק ביה, עכ"ז כ"ז
שאינו יודע לנענע אין לר"ך לחנכו, והוא כמש"כ בספר
צכורי יעקב סי' תרנ"ז סק"ג דכיון דטעמא משום חינוך
הוא כל שאינו יכול לחנכו כסדר שתקו חכמים לא תקנו
חכמים חנוך כלל דהם אמרו והם אמרו דאם יחנכו ליטול
בלא נענוע אדרבא התי למסרך כן וכמו כן לא תקנו חנוך
בקטן לסוכה היכא שאינו יכול לישון שם שקורא אלא אחר
אפי' שיהי אפשר לחנכו לאכול שם ע"ש. ודברי הח"ס
צ"י לולב הגזול דף מ"ד להוכיח שנענועים דאורייתא לע"ג,
ושו"מ צש"ת זכר שמחה סי' ע"ג שנחשורר צ"ח. וא"כ
קשה איך תקנו כאן לחנכו לקרוא פסוק א' הא לדעת רוב
הפוסקים אין יולאין מה"ת אלא בכל הפרשה הראשונה,
אלא ודאי מוכרח דלא מטעם חינוך מלות ק"ש אחינן עלה
וא"ש שיטת רש"י דאפי' בהגיע לחינוך לא תקנו לק"ש כנ"ל.
שו"מ צפ"י על אחר שהעיר בנקודה זו שלא מטעם חינוך
מלמדו פסוק א' דק"ש אלא מטעם תורה ומציא ראייה
מלשון הרמב"ם ע"י שם.

שהיה כתוב בהם אומרים היו בקול רם, או שלא היו אומרים
בשכמליו בלחש ע"ש, ולפי"ז יתכן של"י אם לא היו
אומרים היו מוחין צידם, ועלה בדעתי לומר דיתכן דר"מ
ור"י לפי גירסא זו אלזו לשיעוריהו מהא דפליגי בסוכה
(דף כ"ג ע"א) בעושה סוכתו ע"ג בהמה דר"י פוסל
דבעינן סוכה הראויה לשבעה וזו אינה ראויה לעלות
בשבת ויור"ע מגזירת חכמים, ור"מ מכשיר דמדאורייתא
מחזי חזי, וביאר בשע"מ בפ"ה מהל' לולב ה"א דפליגין
אי אינו ראוי מדרבנן הוה אינו ראוי מה"ט ע"ש, ולפי"ז
אולי יש להוסיף ולומר לדעת ר"י דאינו ראוי דרבנן
נחשב לאינו ראוי מה"ט, ה"ה מזה דאורייתא שלא נעשה
כתיקון חכמים אף מה"ט לא ילא וכמש"כ החוס' בסוכה
דף ג' ע"א ד"ה דאמר לך, ואף שיש מקום רב לחלק
בין הדברים דשם המדובר שמדרבנן יש איסור לעלות לה,
וכאן פסולה מגזירת חכמים שמא ימשך אחר שולחנו. עכ"ז
יש קו המאחד הדברים דחזינן שיעת ר"י שהתקנה דרבנן
יש לה השפעה על המנהג דאורייתא, ובגלל התקנה של
רבנן אף מה"ט לא קיים המנהג, ולפי"ז יתכן גם במהסר
מק"ש חלק שהקנו חכמים אף שכלן אף גזירה דרבנן
אין אלא תקנה דרבנן עכ"ז יתכן שגם זה מצטל המנהג
אף מה"ט, אבל לר"מ דס"ל דאינו ראוי מדרבנן הוה ראוי
מה"ט, לדידי תקנה דרבנן אין כוחה לצטל מנהג דאורייתא,
ולפי"ז י"ל דבהא פליגי ר"מ ור"י, דר"מ ס"ל דלא אמרו
אנשי יריחו בשכמליו ולא מחו בהן חכמים, דאף דזה תקנה
דרבנן מ"מ לשיעוריה דמה"ט ילאו לא מיחו בהן, אבל ר"י
דס"ל דאם לא עשה כתיקון חכמים אף מה"ט לא ילא, א"כ
א"א לו לומר שלא אמרו, דא"כ צודאי הוה למחנה בידן
כיון דלא ילאו מה"ט, ע"כ ס"ל דאמרו אלא צקול רם
שזכו ענין לכתחילה ובזה שפיר דמי שלא מיחו, ולפי"ז
א"ש שיעת הרמב"ם דפסק בה' סוכה בפ"ד ה"ו כר"מ
דמכשיר, ולפי הכ"ל ס"ל דאינו ראוי דרבנן הוה ראוי
מה"ט, וממילא תיקון חכמים אינו מצטל המנהג דאורייתא,
וע"כ בשכמליו אינו חלק מעלם הק"ש וכמו שדקדקת בלשון
הרמב"ם כנ"ל. ומלשון הרמב"ם פ"ו מהל' סוכה ה"ה
ש"י מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך ביתו או
חזן לסוכה ואוכל ברי זה אסור וכאילו לא אכל בסוכה
וכו'. לענ"ד אין להוכיח דס"ל כדעת החוס' דאף מה"ט
לא ילא, ואדרבה נראה מלשונן דאסור מדרבנן וכו' א"ל
לא אכל בסוכה, היינו בכא"ף הדמיון, וכדעת הר"ן שם
דכוה רק דרבנן, ואף דבחקמת שלמה על סי' תרל"ד
מפרש לשון המחבר שהוא דומה ללשון הרמב"ם שהיה
כדעת החוס', והמעשין יראה שאינו מוכרח כלל, ובפרט
בג"מ ^{הנהגת החכמים} בלשון הרמב"ם ש"י אסור ע"ש והבן.

אבר כ"ז לפי ש"ס דין, אבל בירושלמי בפסחים פ"ד
ה"ט איתא דגם לר"מ אמרו בשכמליו אלא שלא
היו מפסיקין בין תיבה לתיבה, או שלא היו מפסיקין בין
אחד לברוך, ולר"י לא אמרו בשכמליו כלל ע"ש, ולפי"ז
יקשה למה לא מחו בידן לר"י לשיעור הירושלמי, וי"ל
בדרך האפשר לומר דבאמת אף דר"י ס"ל אינו ראוי
מדרבנן אינו ראוי מה"ט, עכ"ז יתכן שזכו דוקא באיסור
דרבנן שאסרו לעלות לאילן וכיוצא אבל כתיקון דרבנן לא
הפקיעו המנהג מדאורייתא וכמש"כ הרב אחרונים, ולפי"ז
י"ל דהיפך דאם ק"ש דאורייתא אף בלא אמר בשכמליו
י"א דתיקון חכמים אינו להפקיע המנהג, אבל אם ק"ש
דרבנן, אז מסתבר לומר שאם לא קיימה כמו שהיקנו
חכמים לא ילא וגם בשכמליו בכלל תקנתם הוה לעיכובא,
וע"י בשו"ת ערוגת הבושם א"ח סי' ב' שצ"ד לומר כן
דמנהג דרבנן שלא עשה כתיקון חכמים צודאי לא ילא

ע"ש שמציא ראה לזה, והנה מנחתו צספר מלא הרושים
בערך ק"ש דאורייתא או דרבנן אות י"ד שלפי ש"ס
דין ס"ל לר"י ק"ש דרבנן מדאמר בצ"ק דף פ"ז דסומא
פטור מכל המצוות והקצו החוס' מהא דאמר ר"י צמגילה
כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס הא סומא שראה
מאורות פטור אחרים, ותי' דמדרבנן סומא חייב צמנות לכך
פטור אחרים צק"ש דק"ש דרבנן, ומוכה דלר"י ק"ש דרבנן,
אף לפמ"ש שם בירושלמי צשלא ראה מאורות היינו ציושצ
צצית אפל ואינו סומא א"כ אין ראי' ע"ש. ולפי"ז י"ל
דאליצא דהש"ס דידן דר"י ס"ל ק"ש דרבנן א"א לומר שלא
אמרו בשכמליו כלל, דהא מזה דרבנן שלא עשה כתיקון
חכמים צודאי לא ילא ע"כ אמר ר"י שהיו אומרים צקול רם
וע"ז לא מיחו צידם כנ"ל. אבל להירושלמי דר"י יכול לצבור
ק"ש דאורייתא, שפיר אפשר לומר שלא אמרו בשכמליו כלל.
עכ"ז לא מחו לר"י כיון דמה"ט ילא, והדרבנן אינו יכול
לפעול עיכוב על המנהג דאורייתא כנ"ל.

והנה כ"ז לפלפולא בעלמא, אבל נחזור לענינינו דאף אם
בשכמליו אינו מעכב המנהג מה"ט, אבל מאן יומר
דאינו מעכב מדרבנן, והוכחה הביאור הלכה לע"ג, דלפי
הגירסא הנ"ל אליצא דהש"ס דין ס"ל לר"י דאמרו
בשכמליו, וגם ר"מ אף שמשמע מרש"י שם דס"ל דלא
אמרו, אבל הלא בירושלמי מפורש אליצא דר"מ שאמרו
כנ"ל וכמו שמציא שם הביאור"ל בעלמא שרש"י כנראה
היה לו גירסא אחרת בירוש', דאלי"כ למה פ"י אליצא
דר"מ דלא אמרו בשכמליו, הלא דברי ר"מ שאמר שהיו
אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ולא היו מפסיקין
סובל שפיר פירושם אחרים שלא היו מפסיקין בין
תיבה לתיבה, או בין אחד לברוך וכמש"ל בירושלמי,
וא"כ י"ל דאין שום תנא שיסבור בצצלי שלא אמרו בשכמליו,
ולא מיחו צידן, וא"כ שפיר יש לפסוק להלכה כדעת הלבוש
והמג"א, וכן ראיתי בשו"ע הגר"ז סי' ס"א סעי' י"ג
שפסק דאם לא אמרו, מחזירין אותו ע"ש. אך בתיקוני זוהר
תקונא חד ועשרין ריש דף ס"ב ע"ב נראה דס"ל דכורכן את
שמע הכונה דלא אמרו בשכמליו ע"ש וי"ע.

ובש"כ עוד צביאור"ל להוכיח דבשכמליו אינו מעכב,
מהא דתנן ריש פ"ב דברכות הוה קורא צתורה
והגיע זמן המקרא אם כיון לבו ילא, וכלא לא אמר
בשכמליו, א"י דילא צדיעצד ע"ש שהאריך צראהו זו, וכבר
העירו רבים זה, ע"י במהר"ם שיק על תרומ' מנחה מנה
חכ"א ד"ל דבחר הכי אמר בשכמליו בתוך כדי דיבור
ע"ש וע"י צחידושי הפלאה על ברכות ריש פרק הוה קורא,
וראיתי בשו"ת ערוגת הבושם א"ח סי' ע"ז אות ו'
שבעיר ג"כ בזה ומציא ת"י במהר"ם שיק וכו' עליו שהוא
דוחק לומר שיכול לומר בשכמליו אחר פרשה הראשונה
דהא מצואר צשו"ע דצין אחד לבשכמליו לא יפסיק ע"ש,
ולא ידעתי מנא ל"י לפרש כוונה המהר"ם שיק שאחר פרשה
הראשונה אמר בשכמליו, דלדידי נראה פשוט שכונתו אחר
פסוק שמע ישראל, וא"ש הוה קורא צתורה והגיע זמן
המקרא וקרא פסוק ראשון, וע"ז אנו דנים אם יוכל
ללאת בקריאת פסוק זה משום מנחה ק"ש ואז ימשיך תומי
לומר בשכמליו וכל שאר הקריאה או לא ולריך לחזור
ולקרוא פסוק א', ואין צוה דוחק כלל. וא"ש הא דאמרו
בירושלמי על הא מתני' זאת אומרת צרכות אין מעכבות
דהא לא אמר בצרכות שלפניה, אבל על בשכמליו א"א
להוכיח כלל דאינו מעכב, וראיתי גם צספר דעת תורה על
א"ח סי' ס"א סעי' י"ג שהוכיח דבשכמליו אינו מעכב
מהא דהוה קורא צתורה, וצבגכות מציא שם מספר האשכול
שמציא ראה כזו לענין קורא ק"ש בלא צרכותיה ע"ש,

ולפמש"כ לא קרב זה אל זה ואף דמוכה שזכרנו שלפניו עכ"פ חינו מעכבות אבל על שזכרנו חין ראה כלל דהא יכול לאומרו חוך כדי דיבור, היוצא לנו שלמעשה בודאי נכון להחמיר כנ"ל.

ובעיקר הדיוק צרמז"ם מלאחי צו"ת מכתב לדוד חא"ה סי' י' שכתב: ומה יקר לוף דבש אמרי נועם רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל שכתב ברפ"ק פעמים בכל יום קוראים ק"ש כו, ושם כתב הקורא ק"ש כשהוא גומר פ' ראשון אומר בלחש שזכרנו וחסד וקורא כדרכו כו הרי בזה דיוק למתני בכל דוכתא לי קריאה ולא לשון אמירה כמו שכתב גבי שזכרנו, ואין ספק דכוונתו לומר שצריך לקרוא בקורא בתורה וממילא שיש לקרוא בפסוק עומדים וכו' ע"ש ואכמ"ל בזה.

סימן יב

אם יש בל תוסית ובל תגרע בק"ש

שאלה הקורא ק"ש אחר זמנה לשם מלות ק"ש אי עובר על בל תוסית, כמו הישן בשמיני בסוכה לשם מלות סוכה, דלוקה.

תשובה תמן חנינן (ברכות דף ע' ע"ב) הקורא מכאן ^{לפי' תוס' ופ"ק} ואילן לא הפסיד כהא הקורא בחורב. ויש לעיין מדוע בזה לא הפסיד, הרי ק"ל שכל מלה שיש לה זמן קבוע, אם מקיימה אחר זמנה כוונה לקיים עובר בכל תוסית, ובשלמא לדעת הכ"מ בפ"א מהי ק"ש הי"ג דמה"ה כל היום זמן ק"ש דדרשין וצקומך כל זמן שצ"ה קמים היינו כל היום כמו שכתב כל זמן שצ"ה שוכבים, ועד ג' שעות הוב מדרבנן וע"כ הקורא מכאן ואילן לא הפסיד בברכות, דאילו לא היה זמן ק"ש כלל היו צרכותיו לבעול ע"ש. הנה לדבריו מאחר דמה"ה זמנה כל היום, לא שייך ב"ה, אלא שיש לחקור אם יקרא ציוס לשם מלות ק"ש של ערבית לקיים מלות שכתב, או להיפך בלילה לשם ק"ש של יום, אם יעבור צ"ה, ויתכן לומר שתלוי במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אי ק"ש דיום ולילה מלה אחת או ב' מלות, לדעת הרמב"ם דהיו מלה אחת לא שייך צ"ה, אבל להרמב"ן דהיו ב' מלות חלוקות יתכן ששייך צ"ה. וכ"ז לדעת הכ"מ הנ"ל, אבל לרוב הפוסקים החולקים עליו וס"ל דמה"ה זמן ק"ש של שחרית רק עד ג' שעות, אי"כ הקורא מכאן ואילן לשם ק"ש אמאי לא הפסיד.

ולכאורה יש לדון יותר אם נימא דשייך במלות ק"ש צ"ה איך תקנו חז"ל והוסיפו על פרשת הק"ש של תורה פרשה שאינה אלא מדרבנן, הלא זהו ג"כ בכלל צ"ה הוספה על המלה בזמן המלה כמו חמשה מינים בלולב, או דוגמא יותר קרובה כמו כהן המוסף ברכה אחת בברכה כהנים דעובר צ"ה כדאיתא בגמרא (ר"ה כ"ח ע"ב), וע"י שאג"א סי' צ' שחולק על הפ"ה ודעתו דרק פרשה ראשונה הוב מה"ה, וא"כ איך תקנו להוסיף פרשה שני או פרשה שלישית דלכו"ע הוי דרבנן, דזכירת יציאת מצרים יוצא בזה ויצי, ועוד איתא בגמרא בקשו לקבוע פרשה בלב בק"ש או עשרת הדברות בק"ש, ולא חששו כלל לא להוסיף ובשלמא לדעת הרשב"א ר"ה דף ע"ז ע"א שאין צ"ה רק מה שהאדם צעמנו מוסף מדעתו, אבל כשהוא עושה מחמת חקנת חכמים לא שייך צ"ה, אי"כ אי"ש כל הנ"ל, אבל לדעת החוס' שם דתירו דע"כ תוקעים כשהם עומדים וכשהם יושבים ואין בו צ"ה משום דאין בעשיית מלה ב' פעמים צ"ה, נראה דלא ס"ל בהרשב"א ע"ש, וא"כ קשה איך הוסיפו חכמים כנ"ל.

וראיתי בחוות דעת צו"ד סי' ק"י צ"ה הספק סק"כ שכתב חז"ל ואף דבספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא למ"ד ק"ש דרבנן, הוב מטעם דק"ש אדעתא דחוב איסורא אית ביה כמו בספק התפלה אינו חוזר ומתפלל, וכתב הר"ש הטעם אף דמתפלל אדם כל היום כולו בחזרת נדבך מ"מ בספק התפלה אינו חוזר ומתפלל דאדעתא דחוב איסורא אית ביה וכן הוב בק"ש אף דמותר לקרות ק"ש כל היום בחזרת נדבך מ"מ בספק חסור ע"ש. ולא זכיתי לעמוד על שורש דבריו ה' דבשלמא בתפילה יש משום חשש ברכה לבעול, אבל בק"ש לשם חובת מה חשש יש, אבל המעיין בדבריו יראה שלא משום חשש ברכה לבעול אחי ע"ה, שהרי אומר במקום ספק לומר אף בריך רחמנא מלכא דעלמא, (ובזה גם דעת הח"ס ריש נדרים ס"ל כן וע"י במהר"ם שיק על המלוות מלכא ס"ט שמעיד משמו כן), ומתיר בתורה שבה והודאה לומר אף בריך אתה ה' ע"ש. ולכאורה חשדתי שטעמו שיש בזה משום צ"ה, וכמו שכתב הר"ף בפ"ג דברכות חז"ל וכה דאמר רב יבואר אמר שמואל ה"ב עומד בתפילה וחזר שכתב התפלה פוסק אפילו באמצע ברכה מפרשי לה רבנן כגון שכתפלל תפילתו אדעתא דחובת ושכח שכתב התפלה ועמד להתפלל אדעתא דחובת וחזר שכתב התפלה פוסק ואפילו באמצע ברכה שחש צ"ה לגומרה נמלא כמי שמקריב צ' חמדים בשחרית שהוא עובר בכל תוסית ולפיכך פוסק ואפי' באמצע ברכה ובהא אפי' ר' יוחנן מודה דלא קאמר ר"י ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו אלא תפילת נדבך כגון תחנונים וכיוצא בזה אבל תפילת חובה לא ע"ש. ואם כן נימא דחזו"ד מדמה ק"ש לתפילה שבתורה חובה יש משום צ"ה, אבל אכתי אינו מוצא דהא דהר"ף שמכיר צ"ה נראה דקאי על המקריב צ' חמדים שחרית ולא על תפילה, אלא שכונתו שמהר שכתב חמדים חקנו, ע"כ חסור צ' תפילות בתורה חובה, כיון שבתפילות שכתב חקנו התפילות יש צ"ה, דזה חידוש שבתפילה דלי"ה אלא דרבנן יחי צ"ה, ובתורה כתיב (דברים י"ג א') את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם לא תוסף עליו, ואולי יש צ"ה מדרבנן. וע"י במדרכי למס' מגילה ריש פ"א שאסור לקרוא את המגילה גם צ"ה בחדר משום צ"ה, ואולי משום דמגילה הוי מדברי קבלה ואכמ"ל. שו"מ צפרמ"ג צפתוחה כוללת חלק ראשון אות מ' שנראה שדעתו שגם במלה דרבנן יש בל תוסית ע"ש וע"י צו"ת התעוררות השו"ב ח"א סי' כ"ב מש"כ בזה, וע"י צ"ה שיה' השדה שער הכללים כלל י' ואכמ"ל.

ויר"ע מהא דא"ה סי' תע"ב סעי' ז' צרמ"א שנראה כמוסף על הכוסות, שמשמע שאסור להוסיף על הכוסות, ואינו מצוה צפוסקים הטעם לאיסור זה, וע"ש צ"ה צ"ה שכתב חז"ל שאלו הטעם צרור וצירושלמי לא נזכר רק הטעם דשכחות ע"ש. וא"ל שצפוסקים מצטל דין, "ארבע" כוסות המרומז בכתובים דכבר כתב הרמ"א א"ה סי' רס"ג ס"א דיכולין להוסיף על דבר המכון נגד דבר אחר ובלבד שלא יפחות ע"ש. וע"י צמ"א סי' תפ"ג ובשאר אחרונים שם דמי שאין לו יין ל' כוסות ישאכ עכ"פ כמה שיש לו ע"ש, הרי מצוה דלא חישינן על בל תגרע במלה דרבנן ומלאחי צ"ה שו"ת ברית יעקב (וארשא תרל"ז) א"ה סי' ד' שהצריך לבאר שהמקיים פחות משיעור במלה שהשיעור מעכב עובר בכל תגרע וע"כ בתקיעות של ר"ה אם אינו יודע כלום לא יעשה במקנת וכן בברכה המזון אם אינו יודע כל ג' ברכות לא יברך מה שיודע ע"ש, וא"כ עכ"ה ל"ל דבמלה דרבנן לא שייך צ"ה מדבולתו לשתות כמה שיש לו, אלא שכתב הנ"ל צ"ה ה' אגב שטעמי מחזיר סברה בל תגרע גם לענין ברכות של ר"ה אף דלי"ה אלא מדרבנן

ע"ש ולי"ע. שנית אף אם נימא עכ"פ בק"ש שהיא דאורייתא יש צ"ח בקורא בתורה חיוב, אבל אכתי במקום ספק למה לא יקרא ויתנה שאלו מחוייב מכוון ללכת, ואם לאו יחי' נדבך בקורא בתורה, ולי"ע.

והנה אם נימא שיש בק"ש אחר הזמן לשם חובה משום צ"ח א"כ נלך לפרש הא דתנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כלום הקורא בתורה, היינו זהו תנאי דאם קרא בתורה קריאה בתורה לא הפסיד, אבל בתורה חובה ודאי הפסיד, אבל קשה לומר כן דלא מלינו צפוסקים שיזכירו אותנו על זה, וסתומתם כמפורש שאין כאן חשש צ"ח, ולא מסתבר כלל אי יכוון ללכת יעבור על צ"ח ולמ"ד שגם צלי כונה עוברים על צ"ח, ולריך היפך כונה דוקא לשם קורא בתורה, יסמכו חז"ל על זה שיכוין שלא ללכת, וכפי המשמעות הפשוטה בריש פרק המולא תפילין אין מחירין להכניס צ"ח וזוג תפילין על סמך שיכוין שלא לשם מלוא ע"ש. ועי' בטו"א ר"א כ"ח ד"ה מלות שנתעורר בזה. וראיתי בגממ"ק שהקשה על מחנ"י מה הו"א שהקורא מכאן ואילך יפסיד, וחי' דהו"א שמאחר שקורא פרשה זו שכתוב בה זמן קריאתה וכו' נחשול ועבר על הזמן הוי כמזכיר עונו קמ"ל דלא הפסיד ע"ש, הרי דלא עלה על דעתו שריך לקרוא דוקא לשם תורה משום דאליה הוי צ"ח, ולי"ע בטעם הדבר. והעיר חתני הנחמד המופלג מוכריי הורוויץ שליט"א שצ"ח יד אלי' סי' ג' מפרש באמת להא דהקורא מכאן ואילך לא הפסיד היינו רק אם מכוין לשם קורא בתורה אבל לשם ק"ש יש צ"ח ע"ש, אבל לעני' קשה לומר כן כנ"ל.

והנראה דעיקר צ"ח לא שייך אלא בחפלא של מלוא שקצוץ לה זמן כנ"ל, אבל ק"ש אף שהיא מלוא מ"מ עיקר מהותה הוי לימוד התורה כלי הירי' צפ"ק זה שינון וזה שינון וכבר הארכנו בזה לעיל צסי' ו' ולפ"ז אין עיקרה מלוא, אלא שהתורה קצעה פרשה זו ללימוד בערב ובבוקר אבל נשארה במהותה תלמוד תורה, וע"כ איתא צמנחות דף ל"ט דקרא ק"ש שחרית וערבית קיים בזה לא ימיש ע"ש ואכמ"ל, וע"כ לא שייך בזה צ"ח כיון שבתוך תוכה באמת כל היום זמנה והצן, ואם כנים הדברים נאמר שזכו כונה המשנה לא כתנאי אלא כנותן טעם שהקורא מכאן ואילך לא הפסיד, למה אין הפסד וחשש צ"ח, משום דהוי כאלו הקורא בתורה, ומאחר דהוי חפלא דתורה, וגם צמנה היתה צמנחות תורה ע"כ לא הפסיד כנ"ל, ובזה לק"מ מהכנים שמוסיפים צרכה אחת שעוברים על צ"ח, אף שמוסיפים פסוק מן התורה, אבל מאחר שמלות נשיאת כפים ליה צמנחות משום לימוד התורה שפיר הוי כמוסיף על חפלא של המלוא כנ"ל. ולפי הנ"ל א"ש לשון הצרייתא (רי"ב כ"ח) מנין לכתן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לצדק את ישראל אוסיף צרכה אחת משלי כגון ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ח"ל לא חוספו על הדבר וכו' ע"ש. ולבאורה למה אמרה הצרייתא כגון ה' אלקי וגו' והלא פתח ואמר אוסיף צרכה אחת משלי, ולמה נותן דוגמא מפסוק של תורה, אלא שצ"ח להורות שאפי' פסוק של תורה דעלם אמירתו הוי מלוא, עכ"ז אם אמרה בתורה צרכה כהנים עובר על צ"ח, ומשום דנשיאת כפים לא הוי צמנחות משום תלמוד תורה, משא"כ בק"ש לא שייך צ"ח בין צמנחות פרשיות יותר מהחיוב בין בקריאתה אחר הזמן, כנ"ל.

שוב מלאחי צפ"י (ברכות דף כ"ט ע"א) שמאד לפרש שיטת החוס' שם צא"סור להוסיף תפילה יתירה או צרכה שומע תפילה משום דהוי כמוסיף על הצרכות ולא משום צרכה לצטלה דכיון שאומר אותה דרך תפילה

ותחנונים חו לא שייך בה צרכה לצטלה לעבור משום לא חש' וכו', וע"ש שנתקשה על החוס' מאי נראה כמוסיף שייך כאן שהרי כתבו החוס' צמנה דוכתי דמי שעושה מלוא אחת כמה פעמים לא שייך כל חוס'ם, וכחצ: מיהו אפשר שאני הכא כיון שמנין התפילות ילפינן מקרא דדוד ודניאל שכן ג' מש"כ שפיר הוי כמוסיף ע"ש שגראה שכולך כשיטת החו"ד כנ"ל, אבל עכ"ז לגבי ק"ש אין זה מעלה ארוכה להחזיר דעכ"פ למה אסור לחזור ולקרות על תנאי כנ"ל. ור"פ מש"כ לעיל דלא שייך כל חוס'ם בק"ש לא בקורא אחר זמנו לשם ק"ש ולא כמוסיף פרשיות יתירות על הק"ש, יש להעיר ג"כ מדין כל תגרע, לפי שיטת רוב הפוסקים דפרשה ראשונה כולה הוי מדאורייתא, א"כ לבאורה בקורא רק פסוק ראשון יעבור על כל תגרע, כמו צ"ח מניין צלולז או ג' ילניות כדאיתא בספרי ועי' מנ"ה מלוא תנ"י, ובטורי אבן צחלק אבני מלואים ר"ה דף כ"ח באריכות, וקשה מהא דאיתא (ברכות י"ג ע"ב) ת"ר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד זו ק"ש של ר' יהודה הנשיא, ולשיטת חר"י שם דף י"א שהכונה על כל הפרשה כולה דהוי דאורייתא נחא, אבל לשיטת הרא"ש סוף סי' ג' שרק פסוק ראשון קרא ואינו חוזר וגומרו כשגמר לימודו שכבר עבר זמן ק"ש, ומפני שלומד עם אחרים א"ל להפסיק לק"ש ע"ש. אבל קשה הלא טוב שלא יתחיל כלל ולא יעבור צ"ח משיתחיל ולא יגמור, ותו בזה דאיתא שם דף י"ט ע"א גבי קצרו את המת וחזרו אם יכולים להתחיל ולגמור אפי' פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ע"ש, וישנם שיטות שאפי' ציעבור זמן ק"ש ועי' מאירי שמביא צ"ח דיעות בזה, ועי' מג"א סי' ע"ב סק"ג צ"ח בצי"ח שיתחילו ויקראו מה שיכלו ע"ש. וקשה ג"כ לבאורה ע"ז שלא יתחילו ולא יעברו על צ"ח, ובצ"ל טעם לגמרי אין חשש צ"ח ולא כמשמעות הפשוטה ברש"י צ"ח דף ט"ז. ועי' בשו"ת קול ארי' חו"א סי' ה' שפירש דברי הרש"י צ"ח באופן שלא אמר מעולם כן ע"ש ואכמ"ל. ובפרט שהרי פטור משום עוסק צמנחות, אבל אם יתחיל ולא יגמור שוב יש חשש צ"ח. אבל למש"כ לעיל י"ל שמאחר שעיקר מלות ק"ש מהותה שינון ת"ת, א"כ אף בגורע ממלות ק"ש באופן שלא ילא חובת ק"ש, עכ"ז צמנה שקרא יש בה טעם מלוא ולא עבירה דכל תגרע והצן. שו"ע בריש ספר ישועות מלכו פ"א מהל' ק"ש שהעיר להביא ראיה לדעת הרש"י שרק פסוק א' הוי מדאורייתא ולא כהפ"ח דאל"כ איך קרא ר"י הנשיא רק פסוק א' הא עבר על צ"ח ע"ש ולהכ"ל א"ש גם לדעת הפר"ח כנ"ל.

סימן יב

בענין לימוד תנ"ך לנשים בע"פ

ב"ה מאנסי י"ב טבת תשל"ה לפ"ק.

נשאלתי אם מותר לנשים צבית ספר לנערות ללמוד להתלמידות ללימוד פרקי תנ"ך עד שדעס צעל פה, כי יש אומרים שזה נגד הדין של דברים שכתב א"א רשאי לאמרו צע"פ.

תשובה אין בזה שום חשש, לא מיבעיא לדעת הפוסקים שדוקא להוליך אחרים יד"ח אסור והסכים לזה בעט"ז וביאור הגר"א חו"א סי' מ"ט צודאי מותר, אלא אף לדעת הרד"ז ח"א סי' קל"ה שבי' שהוא צעלמו נזהר בזה אף שאינו מוחה ביד אחרים והמובא צמ"צ שם סק"ב, מ"מ כ"ז רק באומר פסוקים לשם אמירה כמו לימוד, אבל באומרו רק לבחון את עצמו לראות אם כבר יודע אותם צע"פ צודאי שאין בזה שום חשש, אלא שאחר שכבר יודעם

בכל זמן שרועה ללמוד אותם יעשה מחוך הספר ולא בע"פ, ואף אחר שגור בפיו אסור רק צפרשיות שגורות צפי כל כמש"כ המג"א שם, אבל הלימוד עד כדי לזכור בע"פ וגם הצחינה אין לאסור.

ויש לחקור אם איסור זה שייך לנשים דאפשר שאין זה רק בנשים לפי הטעם שביי דאיכא מילי טובא דמידרשי מחוך הכתב כגון יתרות וחסרות וקרי ולא כתיב ודכוותיכו ואי אמרת לכו על פה צריר לכו עכ"ל. וכ"ז שייך באנשים המנווים צח"ת אבל נשים שאין ללמוד חורה שבע"פ ממילא יתכן שאין איסור לימוד חורה שכתב בע"פ נובע אללן, ואף שקשה לחדש דין חדש מכוח טעמא דקרא, אבל כ"ז אם איסור זה היה דאורייתא אז לא דרשין טעמא דקרא, אבל לפי הנראה אין זה אלא איסור דרבנן כדחזין מהני תירוצי הראשונים שהקילו בכמה אופנים, וכן כי בספר יד מלאכי כללי הדינים אות קס"ב צ"ס מקראי קודש פ"ג מהל' תפילה שביי שאיסור זה הוא מדרבנן, וכ"כ צ"י ארעא דרבנן אות קס"ב, ועיי' צו"ת חות יאיר סי' קע"ב שגראה ג"כ מדבריו שצמקום שלא שייך טעם הכ"ז דאיכא מילי טובא דמידרשו מחוך הכתב וכי' אז אפשר להקל לומר בע"פ ע"ש, וכן משמע צו"ת משאת בנימין סי' ס"ב לענין להחיר לסומא לעלות לחורה שביי ג"כ להקל בדין דברים שכתב א"א ראשי לאמרום בע"פ מכוח ציטוט טעם הכ"ז ושאר הטעמים ע"ש. ולעת עתה לא מלאחי מיי שיתעורר בזה לענין נשים, ול"ע למעשה.

סימן יד

בענין מ' קבין ע"י ברז

שאלה אדם חלש או מי שאין לו מקום של מ' סאה לעצול לקריו, והוא זהיר בטבילת עזרא, ורואה לשפוך על עצמו תשעה קבין, אי ראוי למיעבד הכי ע"י שיעמוד תחת המקלחת הנקרא "שאווער" בלע"ז, עד שיפול עליו שיעור תשעה קבין, או אם לריק דוקא לשפוך מכלי ^{אחד חסכת} על ידי כה גבול כמו בטבילת ידים.

תשובה הנה לכאורה שתי ריעותות יש בקבלת תשעה קבין ע"י מקלחת: א) שאין לצינור דין כלי כיון שאין לו בית קיבול רק מנוקב משני לדדים. ב) שאין המים באים מכח גבול, ואף שפתיחת הגבול חסוב כה גבול, אבל זה רק לקילוח ראשון ולא לכל התשעה קבין, כמבואר צו"ת אור"ח סי' קצ"ט ס"ע לענין נטילת ידים שאם היתה צרא צנקצ והסירה וקבל המים על ידיו חסוב שפיר כה גבול ולריק להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה ע"ש, וכאן בעי' קבין אין לנו עכ"ל זו לסגור ולפתוח בכל שפיכה ושפיכה, כיון דאז יהיה הפסק כמה פעמים צאמנע ציאת המים עליו, ומבואר צמשה צפ"ג דמקואות מ"ד צמד"א בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון ע"ש, הרי לכאורה שהמים לריכים לצוא בלי הפסק.

אולם אחר העיון נראה שאין כאן ציח מיוחד כלל, דהנה בנוגע לתש"ה הא' שאין המים באים עליו מכלי, מפורש יולא ממחני פ"ג דמקואות מ"ג דאין לריק כלי ל"י קבין, דאיתא התם הסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה והמערב מן הצלור ומטיל ממקומות הרבה ר' עקיבא מכשיר וחכמים פוסלין, (היינו דנחלקו לענין ג' לוגין מים שאובים הפוסלים את המקוה, לרי עקיבא לריכים שיצאו מכלי אחד דוקא וממקום אחד שבו ולא אם יש צו נקבים הרבה כמו לצלור ולרבנן א"י' כלי ואפי' ג' כלים מלטרפין). ושם צמשה ד' מוספים חכמים מכלי אחד משנים ומשלושה מלטרפין בעל הרי החולה שנפלו עליו תשעה תצו מים

וטבור שנפלו על ראשו ועל רוצו שלושה לוגין מים שאובין מכלי אחד משנים ומשלושה מלטרפין מארבעה אין מלטרפין וכו'. רואים אנו בזה שהשני חכמים כאן שלושה דינים להדדי דין ג' לוגין הפוסלים את המקוה דין בעל קרי שנפלו עליו תשעה קבין ודין טבור שנפלו על ראשו ועל רוצו ג' לוגין מים שאובין דכולהו אין חילוק בין צאו המים מכלי או הסוחט את כסותו אלא דכולהו עד ג' כלים מלטרפין וצו"ת אין מלטרפין, ודלא כר' עקיבא דס"ל דבעינן כלי דוקא, ודוקא א' ולא יותר, וא"כ מאחר דק"ל כחכמים לענין ג' לוגין הפוסלים את המקוה כמבואר צו"ד סי' ר"א סעי' ט"ז א"כ ה"כ לענין ט' קבין נמי דינא הכי שאפי' אינם באים מכלי כלל ג"כ כשרים. וז"פ.

ואם כי אין לנו לבקש טעמים על דברי חז"ל מדוע באמת בטבילת ידים הצריכו שיצאו המים מכח כלי ולא בתשעה קבין, כי הם אמרו והם אמרו, ואין לדמות דברי חכמים זה לזה כדאיתא צמשה (ידים פ"ג מ"ב) אין דנין לא דברי סופרים מדברי סופרים, עכ"ל צנידן דידן נוכח להבין בקל החילוק, דהנה הא' דלריק בטבילת ידים שיצאו המים על ידיו מכח כלי דוקא, כתב צשאלתות שאלתא ל' מ"ע אסמכיון רבנן אמי חטאת אי נמי אקידוש ידים ורגלים דמקדש ע"ש, ועיי' צמשים דעים להראצ"ד סי' ס"ז שהשמיט טעם הראשון וכתב רק שאפשר כי הכלי למדוהו מקידוש ידים ורגלים ע"ש, וכן המאירי בקונטרס ציח דוד שער השישי כתב רק טעם זה שאנו למדים מקידוש ידים ורגלים שמכור. ולפי"ז שפיר נוכח לומר שדוקא בטבילת ידים שהוא גדר רחילה תקנו דומי דקידוש ידים שצניור, וצו"ת יש להטעים לפי מה שסמכו חז"ל (צרכות נ"ג ע"ב) נטילת ידים קודם האכילה על קרא דוכתקדשתם אלו מים ראשונים. ועיי' חוס' פסחים דף קט"ז ע"א ד"ה כל שטיבולו צמשה שטמנו על החילוק בין נטילת ידים לפת לנטילת ידים לדבר שטיבולו צמשה שטיבולו צמשה לפת היא משום קדושה ונקיות אבל הנטילה לדבר שטיבולו צמשה אינו אלא כדי שלא יעמא המשקין להיות תחילה ע"ש. ויש להסביר יותר לפי מה שדימו חז"ל שולחנו של אדם למזבח, עיי' צרכות (נ"ב ע"א) כתיב המזבח עץ שלם אמות גבול וכתוב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה', פתח צמחה וסיים בשלחן, ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרומתו כל זמן שצמחה קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו ע"ש ומאמר זה הוצא צח"ל צמחה דוכחי.

והנה מלמד מה דמפורש שם צמחה הטעם דלמא אחי עניא ויכב ל', יש צמחין השלחן למזבח עוד טעמים פנימיים, ועיי' צמח"ק ראשית חכמה שער הקדושה פט"ז צ"ס זכ"ק פי' תרומה שעי' לימוד התורה על השלחן נחשב למזבח, וע"כ גם אם אין עניים צמקונו או שהוא עצמו עני, "יהיה שלחנו מזבח לכפר על עונותיו צמסקו בתורה, וראוי שיקרא מזבח שכמו שצמחה נקרא מזבח מפני שזבחין עליו קרבנות כן עיי' עסק התורה אדם זצ"ח יצ"ו ע"ש צדק"ק. ועיי' צב"י אור"ח סי' ק"פ צ"ס הרוקח "מכסין סבין צשעת צרכת המזון על שם לא תניף עליהם צרל צמכילתא אינו דין שיניף המקל על המאריך ושלחן צמחה" ע"ש וצמח"א שם ס"ק ד' וע"ז סק"ג. מכל זה רואים אנו שיש דמיון בין שלחנו של אדם למזבח, ושפיר נוכח לומר שטעם זה דימו חז"ל ג"כ נטילת ידים שקודם האכילה לקידוש ידים שקודם העבודה כיון שיש דמיון פנימי בין הגישה לשלחן לבין "או צמשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה' ורחצו ידיהם וגר", אבל כ"ז ניחא בטבילת ידים, אבל צמחית תשעה קבין מאחר שזה

חיקנו חז"ל במקום עזילה במקום, ע"כ אין שום טעם להצריך שיבוא המים מכלי דוקא, אך לפי הטעם הראשון שכתב בשאלותיו שסמכו חז"ל נטילת ידיים להזאת מי חטאת וכן מביא בבב"י שני הטעמים באו"ח סי' קנ"ט בשם הרשב"ה שמביא מה"ג דהא דקפדין אמנא דאסמכוה רבן על מי חטאת, א"כ על קדוש ידיים ורגלים דמקדש ע"ש, א"כ לכאורה יש לומר שנהנית תשעה קבין דומה ג"כ למי חטאת שנהנים באים לעבר את האדם מעומאחו, ועי' קדושין דף כ"ה ע"א עברה מטברה הוב לי' למיך, וא"כ יהי' דמיון להצריך גם בתשעה קבין שיבוא מכה כלי, אבל לקושטא דמילתא אין גם מזה ראייה דח"ל שודאי נהנית תשעה קבין דומים יותר ועומדים במקום עזילה בעמא ולא במקום הזאת מי חטאת, ויש להצריך עוד בחילוקים, אך לדינא אין נפ"מ כי כבר בארנו לעיל שאי"ל כלי נהנית תשעה קבין ולא מלאנו שום אחד מהפוסקים שיחמיר בזה, ולא באנו רק להעיר בטעם הדבר כנ"ל.

ועתה יבוא לחשב השני שאין המים באים מכה גברא, ובהנה זה ודאי דאף שכתבנו לעיל שאין צריך שיבוא המים מכה כלי מ"מ אין ראייה מזה שאין צריך כה גברא כי הם שני דינים נפרדים, ואף בלי כלי יכול להיות כה גברא כגון המטיל משברי כלי או הסוחט כסותו וכיוצא, וא"כ יש לעיין אם נהנית תשעה קבין צריך לכה גברא או לא. ובהנה ממקום שכתבנו ללמוד לעיל שאי"ל כלי יש ללמוד ג"כ שאי"ל כה גברא, דהנה שם במשנה אמרו חכמים לר' עקיבא לא כך אמרו ולא כך אמרו אלא שנפלו לו שלשה לוגין, היינו שאין חילוק אם נופל מכלי אחד או משנים או שלשה כלים או אפי' סוחט כסותו שאינו בא מכלי כלל בכל אופן פוסל את המקוה, ובהנה זה ודאי שלענין פסול ג' לוגין אף אם נופל מעצמו למקוה בלי כה גברא כלל ג"כ פוסל את המקוה, וזהו בכלל "נפלו" היינו אף מעצמן, ועי' פיה"מ להרמב"ם וז"ל: ואמרו חכמים שלשון המאמר אמנם הוא, "נפלו" איך שחיה נפילתו ע"כ. ומשנה מפורשת חנן (מקואות פ"ג מ"ה) מקוה שיש בו שלש גומות של מים שאובין ע"ש הרי שאף שהג' לוגין באים למקוה מעצמן בלי כה גברא מ"מ נפסל המקוה וז"ל, ועי' ש"ך יו"ד סי' ר"א ס"ק ס"ו וע"ז שם סקכ"ז שאפי' נסחט שלא בצוונה כיון שזא מכה אדם פוסל את המקוה ע"ש, היינו דוקא בכסות וכיוצא דלא נשאב בכלי להכי בעינן שיבוא מכה אדם, אבל מים שכבר נעשו שאובין ע"י אדם פשוט שאין חילוק אם נפלו מעצמן או ע"י אדם בין כך ובין כך פוסלין את המקוה, אמור משנה שנאמר ששאו חכמים דין תשעה קבין לדין ג' לוגין הפוסלים את המקוה, א"כ דן מינה ומינה שאף שנפלו תשעה קבין עליו בלא כה גברא כשרים.

וראיתי לאחד ממחברי זמנינו שהצריך בשאלה זו אי תשעה קבין צריכים לכלי ולכה גברא, ומביא בשם ספר עהרת מים סי' נ"ח שמחיר נהנית ע' קבין ע"י מקלחת, ועיינתי שם בדבריו וראיתי שכתב בזה דברים הדומים קצת למה שכתבנו, וכן מביא שם דעת הגר"ש כ"ץ אבד"ק ריסקאווע (שליט"א) [ז"ל] שדעתו ג"כ להחיר ומביא ג"כ בשם ספר חורח יקותיאל ושר"ת נור יעקב שהחירו בכה"ג ע"ש, אך המחבר שם הצריך לחלוק עליהם, ועיקר יסודו מדברי הראב"ד בחמים דעיס סי' ס"ו שמפורש בדבריו שט' קבין צריכים לבוא מכה אדם דוקא ע"ש, ומוסיף ע"ז המחבר כי"ל שאף שלא הזכיר הראב"ד אי בעי כלי או לא רק כתב דבעי כה אדם, מ"מ לפע"ד נראה

דגם כלי בעי וכו' ומרוב פשיטתו לא הביאו דודאי המים יבואו בכלי ובאופן אחר איך יתנם על ראשו ככה גברא אם לא בכלי וזה מוכרח, ובשאלת כלי בלא גברא אפשר וכו' אמנם ודאי כה גברא בלי כלי א"ל וכו' ע"ש. והנה מה שהוסיף להראב"ד צעיון כה כלי ג"כ כנ"ל, זה לא נראה כלל כי כבר כתבנו ששפיר משכחת לה כה גברא בלי כלי כגון שברי כלי או סוחט כסותו כנ"ל, א"כ אין ראייה גם לדעת הראב"ד להצריך כלי לע' קבין, אמנם מה שכתב הראב"ד שצריך כה גברא נהנית ע' קבין, דבריו צריכים עיון גדול ממהניתי דמקואות הכ"ל דלחכמים שנפלו אף מעצמן ג' לוגין למקוה פסלוהו ומשמע דט' קבין שוים לג' לוגין כנ"ל, ואריך לדחוק שדעת הראב"ד שרק לענין דין לירוק צ' וג' כלים דימו דין ג' לוגין לדין ט' קבין אבל שנפלו המים מעצמן אין דינם שוב ואף דג' לוגין פוסלים אף שנפלו מעצמן אבל ע' קבין אינם כשרים רק מכה כלי, ועי' בצעלי נפש להראב"ד שער המים סוף פרק שלישי שראה מלשנו שהשבו חז"ל והשוו ע' קבין לענין עזילה בע"ק החולה לג' לוגין הפוסלים את המקוה ע"ש וז"ל.

אמנם להלכה נ"ל מאחר שלא מלאנו לשום אחד מהראשונים שיאמרו דבר זה, ואדרבה מפשטות לשון משנתנו ופירושי הראשונים שם משמע שנפלו עליו ע' קבין בכל אופן כשר, על כן לענ"ד אין להחמיר כלל בזה, דהנה גם בנטילת ידיים דעת הרבה פוסקים דאי"ל כה גברא, ובמחבר בסי' קנ"ט סעי' ח' כתב שצטת הדחק יכול לסמוך על דברי המתירים ע"ש, ואף שרבים חולקים עליו, מ"מ היינו בנטילת ידיים שמפורש בגמרא חולין דף ק"ז גבי האי אריתא דלחאי ע"ש שצריך כה גברא, אבל כאן שלא מלאנו בש"ס בשום מקום להצריך כה גברא, בודאי כדאי הם הפוסקים הסוברים שאף בנטילת ידיים אי"ל כה גברא, לסמוך עליהם עכ"פ לענין תשעה קבין, ואף שהמחבר"ל צפרק כל הבשר דחב לדברי בבב"י כמוצא בט"ז סק"א שסיים ואל תשגיח בדברי הקארו ע"ש, מ"מ הלא דעת מהרש"ל שכל השפיכה הבאה על ידיו חשוב כה גברא רק אם אחר בא לטול ידיו צריך להחזיר הכרח, מוצא במג"א שם סק"ב, א"כ לפי דעת מהרש"ל גם כאן נחשב כה גברא לאדם הפותח על עצמו המקלחת, אלא שהמג"א חולק עליו ע"ש, מ"מ לענין תשעה קבין שכל עגס החיוב אינו מדינא ממש לפי דעת הרבה פוסקים שצטלוהו לתקנת עזרא לגמרי אף לתפלה ואף נהנית ע' קבין וא"כ"מ להצריך בזה, מ"מ גם המחמירים בזה בכל האפשרות, בודאי צטת הדחק שאין להם מקוה מים יכולים להקל לכתחילה לעמוד תחת המקלחת, כי לא מיעבי' להשיטות הסוברים דאי"ל כה גברא גם לנטילת ידיים בודאי גם בט' קבין אי"ל, ואפי' להסוברים שצנעילת ידיים צריך כה גברא י"ל שכתב אי"ל כדמשמע במהניתי דמקואות הכ"ל, וגם יש לנרף דעת מהרש"ל שזה נחשב כה גברא כנ"ל, וצפרע שאין הדבר נוגע אלא לענין של חומרא בודאי שאין שום מקום להחמיר, ולענ"ד מזה גדולה לפרסם היותר למען ישמעו רבים שאין להם האפשרות לעבול במקוה וידעו שיש דרך קל ועוז להעבר וזה נוגע להערתן של ישראל.

והנה בספר עהרת מים הכ"ל כתב שיעור שצריך שלשה רגעים ואלא כל שיעור ע' קבין ע"י המקלחת, ועל כן אם אין מקוה נכון לעשות כן, ולהתפלל בעברה לפני אדון כל.

סימן טו

בענין לישב או לעבור אצל קטן המתפלל

ב"ה יום ב' לסדר אשירה לה' תשל"ה לפ"ק.

שלום וכט"ס לאהובי המופלג ר' אברהם געסנער
שיחי' לאוי"ט.

ע"ד שאלתו אם הדינים המבוארים באו"ח סי' ק"ב
נוהגים גם לענין קטן המתפלל, הגה לא מצאתי הדברים
מפורשים בדברי הפוסקים, וניחזי מאי דלקמן.

הגה שני דינים מחולקים ישנם לפנינו, (א) דין איסור
ישיבה בתוך ד"א של מתפלל, (ב) דין איסור לעבור
כנגד המתפלל בתוך ד"א. והנה דין ראשון נלמד בגמרא
ברכות דף ל"א ע"ב מקרא דחנה אני האשה הנלצת עמכה
זוה ע"ש. והדין השני הוא (שם דף כ"ז ע"א) בשם
ר' יוחנן בן לוי דאסור לעבור כנגד המתפלל וכן ש"מ
דרכ ס"ל הכי ע"ש. והנה טעמים שונים נאמרו בפוסקים
על דינים אלו, בטעם דין א' כתב העור מפני שנראה
כאילו חזירו מקבל עליו עול מלכות שמים והוא אינו מקבל
ע"ש, וכ"כ הלבוש, אבל הע"ז בסק"ג כתב ח"ל: דהמקום
שהמתפלל עומד אדמת קודש הוא כ"ז שהוא מתפלל וע"כ
נריך לאותו שהוא באותו מקום דהיינו תוך ד"א לנהוג
בו כבוד וכל שיושב ואינו עוסק ג"כ בדבר קדוש הוי כאלו
לאו קדושה שם והנה כשאר מקומות שבצית ע"כ נריך
שיעמוד להראות שיש כאן קדושה אבל אם עוסק בתפלה
או בד"ת אפילו יושב הוי ג"כ קדושה וכו' ע"ש. וכ"כ
בערוך השולחן סעיף ד' ע"ש. ולכאורה היה מקום לומר
דין זה אם מותר לישב בתוך ד"א של תפילת קטן יהי
חלוי בשני הטעמים הנ"ל, דלטעם א' של העור יתכן שגם
תפילת קטן חוצצת מאחוריו שלא יהי נראה כאילו חזירו
מקבל עול מלכות שמים והוא אינו מקבל, אבל לפי טעמו
של הע"ז י"ל שקטן לאו בר הכי הוא להחפץ גדר של
קדושה על המקום.

עוד מנחת טעם חדש בספר המכתם (הנדמ"ח ירושלים
תשכ"ז) ח"ל: כלומר ממה שאנו רואין שאירע לעלי,
יש ללמוד שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפילה שהמתפלל
פעמים שיטעור וזוכה בתפילתו מתוך רצ לערו, ומחבייש
מהיושב סמוך לו ומסתכל בפניו, זה המסתכל עליו חלוי
יחשבו למשחגע, כמו שחשב עלי בנחה ע"ש. ולטעם זה
יתכן שלא שייך אצל תפילת קטן עפ"י הרוז. ובמאירי
כ' הטעם שלא יתן לב עליו ותחלבל תפילתו, ונ"ע לפי
טעם זה אם גם לתפילת קטן שאינו בר חיובא אלא מטעם
חינוך אם אנו נריכים לחוש לזה.

ובטעם הדין השני דאסור לעבור כנגד המתפללים
כתבו הפוסקים ב' טעמים: (א) שלא לבלבל
כונתו, ומטעם זה כ' בא"ר סק"ו שגם בקורין פסוק שמע
ישראל אסור שמבטל הכונה וכן שם בסק"ז מפרש דברי
הלבוש דאם יפסוק צינס לכותל יבטל כונתו ע"ש, (ב)
בספר שו"ת הלכות קטנות ח"א סי' פ"ד הוסיף טעם
ח"ל דשכינה אין לה הפסק כל זמן שהמתפלל רואה ע"ש,
ומוצא בבאר היעב סק"ו, וכן בחי"א כלל כ"ו סעיף ג'
מביא ב' הטעמים, ח"ל ונראה לי מדלפניו לא מהני בזה
שעוסק בחוריה או בדברי תפילות והטעם כדי שלא יתבלבל
מחשבת המתפלל, ול"נ דהטעם משום דהמתפלל השכינה
כנגדו ואסור להפסיק ציוו לשכינה וכו' ע"ש. ועי' בביאור
הלכה שיש נפ"מ בין הטעמים לענין אם המתפלל משלש

העלית על פניו, דלטעם לבלבל כונה יהי מותר ומטעם
הפסק שכינה יהי אסור ע"ש. ולניח דידן ג"כ ל"ע כן
לטעם לבלבל כונה אם יש לחוש בזה בתפילת קטן כנ"ל,
כן לטעם שהשכינה כנגדו, יתכן שכמו גבי ונקדשתי בתוך
בני ישראל דכל צי עשרה שכינתא שריא, הוא דוקא בגדול,
ה"ה כאן, אלא דלפ"ז היה גם צנשים בעל דין איסור
לעבור בד"א של מתפלל, ובאמת לא מנחת דין זה מפורש
אם נוכח גבי אשה, ומסתמימת הפוסקים נראה שאין לחלק,
ומכא דילפו דין ראשון שם איסור ישיבה בתוך ד"א של
תפלה מתפלל חנה, אין ראייה על דין זה של איסור לעבור
בתוך ד"א, שכרי החס טעמים אחרים ישנם כנ"ל, ונ"ע.
רואים אנו מכ"ז שקשה לקבוע מסמרות ולהכריע ע"י
טעמי ההלכות הנ"ל איך יהי הדין של תפילת
קטן, והנראה בזה דעיקר הנקודה בזה תלוי בהגדרת מהותו
של תפילת קטן, אם יש לה דין תפילה בעצם, או שאינה
רק כדי לחנכו למצות תפילה לכשיגדל.

והנה בדבר זה, דהיינו מהו גדר חיונן של קטנים
במצוות, אם הוא חיוצ דרבנן על הקטנים בעצמם,
שאעפ"י שמה"ת פטורים, העילו חכמים עליהם חיוצ
מטעם חינוך, או שאין עליהם שום חיוצ, רק שעל אציהם
יש חיוצ לחכסם, אבל בהמלצה שכן מקיימין, הם עצמם
אינם מחוייבין כלל, מנינו מחלוקת בין הראשונים, וי"ל
שלד הראשון שיש עליהם חוצת תפילה מדרבנן, ממילא
הנה שפיר תפילתם חפצא של תפילה, וחלים על הגדולים
כל הדינים ציחם אל תפילת הקטנים כמו אצל כל תפילת
גדול, אבל לד השני אין על תפילת קטנים גדר תפילה
כלל, אלא חוצת גברא האב לחנכו להחפץ, אבל התפילה
בעצמה אינה נעשית חפצא של תפילה כלל, וממילא אין
על הגדול חיוצים כלפי תפילת הקטן שלא לישב בתוך ד"א
ושלא לעבור בד"א שלו.

והנה דעת רש"י בצרכות דף מ"ח ע"א בד"ה עד שיאכל,
דאין על הקטן בעצמו חיוצ מצוות כלל, ח"ל: ומכא
אכל כזית דגן מיהא מפיק אף על גב דכזית דגן שיעורא
דרבנן הוא כדאמר בפרק מי שמתו (דף כ:): מיהו כיון
דמחייב מדרבנן מחוייב בדבר קרינן ציח ומוציא רצום ידי
חוצתו וא"ת צקטן שהגיע לחינוך הא לא אמר הכי הוה
אפי' מדרבנן לא מחייב דעליה דאצור הוא דרמי לחנוכה
עכ"ל, וכן מביא הר"ן בסוף פ"ב דמגילה בשם הרמב"ן
שהקטן אע"פ שהגיע לחינוך אינו צדין להוציא את הגדולים
משום דלאו מצוה דידיה אלא דאצור דאינו לא מחייב
במצוות כל עיקר ע"ש. אמנם החוס' שם בצרכות חולקים
על דעת רש"י דדוחק לומר צקטן שהגיע לחינוך קרי אינו
מחוייב בדבר ע"ש, וכן הר"ן במגילה חולק על הרמב"ן,
נמצא לדעתם לפי מש"כ לעיל תפילת קטן הנה חפצא
של תפילה כנ"ל.

ומעתה חל עלינו חוצת הביאור להלכה איך קי"ל
במחלוקת זו, והנה לכאורה היה נראה פשוט
דלא קי"ל כרש"י ורמב"ן, דהלא הרמב"ם בפ"ה מהל' ברכות
הט"ז פוסק שקטן מוציא בצרכות המזון את הגדול שלא
אכל רק שיעורא דרבנן, וכן נפסק בשו"ע סי' קפ"ו ס"ב
ע"ש, הרי דקטן מיקרי מחוייב בדבר. אמנם זה אינו,
דכן אמת לדעת הרמב"ן: במלחמות בפ"ג ברכות נמצא דזה
בזה תלי', ולדעתו קטן דלאו בר חיובא הוא כלל אינו
מוציא גדול המחוייב מדרבנן, ויש לו גירסא אחרת בגמרא
ברכות דף כ' ע"ב ע"ש, אבל לדעת רש"י דגורם בגמרא
ברכות דף כ' ע"א כמו שהוא לפנינו ומפרש דכן קטן מנכר

לאציו דאכל שיעורא דרבנן הילכך אחי קטן דרבנן ומפיק גדול ע"ש, הרי חזין שאין מהלכה זו שקטן מפיק גדול שאלו שיעור דרבנן סתירה לשיטת רש"י שאין על הקטן חיוב כלל רק על אציו כנ"ל, ובאמת התוס' בדף מ"ח ע"ב הקשו זה על רש"י ח"ל, ועוד דוחק לומר בקטן שהגיע לחינוך קרי אינו מחוייב מדרבנן דאם אינו מחוייב אפי' מדרבנן אם בן אינו פועל את אציו ע"ש, אבל רש"י עכ"ה ס"ל שאין כאן סתירה, ולקמן נדבר מה לישב שיטת רש"י, אבל עכ"פ עדיין יש מקום להלכה לדעת רש"י שאין הקטן מלווה כלל כנ"ל.

והגרא צביאור שיטת רש"י דכנה החוס' הקשו עליו צ"קושות ח' מה שהעסקנו לעיל, דלשיטתו איך פועל אציו המחוייב מדרבנן, צ"קושות על שיטת רש"י דמחוייב מדרבנן כגון גדול שאלו שיעור דרבנן מחוייב מיקרי ומוציא את המחוייב מדאורייתא, והקשו מ"מ כיון שאינו מן התורה אינו מוציא אחרים שמחוייבים ע"ש. והנראה דהמעיין בלשון רש"י ז"ל יראה שדייק וכתב בקטן: האי אפי' מדרבנן לא מייחייב דעליה דאצור הוא דרמי וכו' אבל החוס' העתיקו לשון רש"י וסיימו אבל עליו אין שום חיוב, ויש לישב שיטת רש"י דס"ל דאין הקטן צר פטורה לגמרי כהבנת החוס' שאין עליו שום חיוב אלא שאין עליו חיוב דרבנן ממש וכאשר נבאר, דהנה יש להבין שיטת רש"י האך יתכן שמחוייב מדרבנן יהי' מיקרי מחוייב לגבי מחוייב מדאורייתא, הלא מן התורה הוא צר פטור גמור, וז"ל לפי מה דמשמע משיטת רש"י לעיל דף י"ט ע"ב גבי הא דכל מילי דרבנן אסמיכינהו על לאו דלא חסור ע"ש שס"ל כדעת הרמב"ם בריש ספר המלואות דאין זה אסמכתא בעלמא רק באמת כל מילי דרבנן יש צו לאו מה"ת דלא חסור, שהרי ז"ל: כל מילי דרבנן וכו' והכי קאמר לכו דבר שהוא מדברי סופרים נדחה מפני כבוד הבריות וקרי לכו ל"ת משום דכתיב לא חסור, ודקא קשיא לכו דאורייתא הוא, רבן אחרון ליקרייהו לעצור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות וכו' עכ"ל, הרי שבאמת הוא דאורייתא רק שהם אמרו והם אמרו להקל במקום כבוד הבריות, אבל במקום שלא אמרו להקל הוא דאורייתא ממש, ועי' בספר מגילה אסתר על ס"מ צעורש ח' שהאריך לבסוף שיטת הרמב"ם שכל מילי דרבנן הוה מה"ת מלאו דלא חסור ותמך יסודתו בדברי רש"י אלו וכ"כ רש"י במגות (דף ל"ח) וביינו שכל מה שהקילו חכמים בספק דרבנן או במקום כבוד הבריות הכל מטעם דכך החנו משיקרא ע"ש. ולפי"ז דחזין דרש"י ס"ל צוה כהרמב"ם והרמב"ן חולק על הרמב"ם וס"ל דלא חסור קאי רק על זקן ממרא, אבל מילי דרבנן הוה דרבנן רק בדרך אסמכתא בעלמא סמכו על לא חסור ע"ש, ח"כ י"ל דצוה פליגי כאן ג"כ רש"י ובהרמב"ן, ולשיטתו ח"ל, רש"י לשיטתו דס"ל דכל מילי דרבנן הוה מן התורה מלאו דלא חסור, שפיר יכול לסבור שמחוייב מדרבנן מחוייב מיקרי, ומוציא את המחוייב מן התורה כיון דגם המחוייב מדרבנן הוא באמת מחוייב מה"ת, וע"כ שפיר כתב שמי שלא אכל רק כזית דגן אע"ג שאינו מחוייב בצרכת המזון אלא מדרבנן עכ"ז יכול להוציא את המחוייב מה"ת כנ"ל, דס"ל דודא ודא אחת היא, מה לי מחוייב בצרכת המזון מן התורה מקרא דואכלת ושבעת וצרכת, למחוייב בצרכת המזון מקרא דלא חסור, (ודלא כמש"כ במגילה אסתר שם לדעת הרמב"ם ע"ש) אבל הרמב"ן לשיטתו דל"ה רק דרבנן ממש שפיר חולק על רש"י כאן במלחמות וס"ל דמחוייב מדרבנן

אינו מפיק את המחוייב מדאורייתא ע"ש. ומעתה נוכל לפרש דמה שרש"י דקטן אפי' מדרבנן לא מחייב, היינו לומר שאינו חיוב גמור כשאר חיוב דרבנן דכוח דאורייתא מלא חסור, זה אינו בקטן כיון שהתורה לא נותנת את הקטן במלוותיה, ח"א מטעם חינוך לזוה אוחס ולהכניס החיוב בכלל לאו דלא חסור כיון שאינם מחוייבים בלאו דלא חסור מן התורה כלל, וע"כ רק על האצו יש חיוב דרבנן ממש היינו ככל דרבנן שנעשה דאורייתא מלאו דלא חסור, אבל על הקטן אין כאן אלא מלוה קצת הנגמח מחיובו של האצו, וזהו לכל היותר דרבנן גמור, בלי חשש ללאו דלא חסור, (וכיינו שגם רש"י יסבור שיש דין דרבנן בלי זיקה ללאו דלא חסור, כמו שסובר הרמב"ן בכל דרבנן) וע"כ ח"ש שקטן אינו מוציא את הגדול המחוייב מדאורייתא, אף ששאר מחוייב מדרבנן מוציא את המחוייב מדאורייתא לדעת רש"י, אבל את המחוייב מדרבנן שפיר מוציא, אם כי חיובו של קטן חליש שאינו בכלל לאו דלא חסור, אבל להוציא את המחוייב מדרבנן די גם במלוה חליש דרבנן ממש כנ"ל. וזה מטעם שהם אמרו והם אמרו וחקילו להוציא את המחוייב מדרבנן אף שבאמת אלא הגדול הוה בכלל לאו דלא חסור כנ"ל.

ועיקר יסוד דבריו שדעת רש"י שיש על הקטן שהגיע לחינוך דין קל דרבנן שמכאן זה יכול להוציא אציו שאלו שיעור דרבנן, אבל אינו חיוב דרבנן גמור שמיקרי צר חיוב להוציא את המחוייב מדאורייתא, כי חיוב גמור אינו חל על הקטן רק על אציו, אם כי דחוק בלשון רש"י, אבל לענ"ד מוכרח הוא לתרץ סתירה דבריו כנ"ל וכ"כ בסוכה דף ל"ח בן מבצר לאציו דרבנן מחוייב מדרבנן משהגיע לחנוך ע"ש, ועכ"ל דכונתו חיוב קל כנ"ל, ונקודה זו לחלק בין חיוב דרבנן לחיוב דרבנן, שיש חיוב דרבנן חמור וחיוב דרבנן קל מלאתי ברש"א מגילה דף י"ט ע"ב לפי דרכו לתרץ מדוע קטן אינו מוציא בקריאת המגילה דכוח דרבנן ומ"ש שמוציא מי שאלו שיעור דרבנן, ח"ל"ק ונ"ל דכל שיעור המלוה מדרבנן כמגילה וכלל חמירא ומלות חינוך ק"ל א עפי וכלכך לא מפיק אבל צרכת המזון דעיקר דאורייתא אלא שהחמירו לכזית ולכזיתא החמירו בפחות משיעורו אטו שיעורו אף קטן שהגיע לחנוך שהוא לחומרא להרגילו קודם זמנו כדי שיהי' רגיל במלות כשיגיע זמנו וכענין שכתוב חנוך לעשר וכו' הלכך דינא דמפיק לי' דחד גוגא נינהו עכ"ל, הרי שעמד על נקודה זו שיש תרי גוגא מלות דרבנן, וקטן חיובו קל ביותר שאינו אלא להרגילו לכשיגדל ע"כ אינו מוציא גדול שיש עליו חיוב דרבנן גמור, אבל לגדול שגם עליו יש חיוב דרבנן יותר קל היינו שאינו מלוה דרבנן בעלמא כמו מגילה והלל, אלא מלוה דרבנן יותר קלה שחייבו לצרך צרכת המזון בכזית וכזיתא שאין זה מלוה בעלמא, אלא גזירה אטו כשיאכל כשיעור במלוה קלה כזו גם קטן מוציא כנ"ל, אלא שהרשב"א לא נחית לשיטת רש"י שגדול המחוייב מדרבנן מחוייב מיקרי ומוציא את המחוייב מדאורייתא, וגם לא לסבירא זו שמלות חנוך על האצו רמ"י, אבל לשיטת רש"י יש מקום לומר שכונתו כנ"ל שיעור מלות חנוך על האצו רמ"י והאצו מחוייב מה"ת מלאו דלא חסור, אבל על הקטן בעלמא אין מלוה דרבנן גמור, ממילא ח"א לו להוציא גדול המחוייב מן התורה, אבל עכ"פ נמשך עליו מכה מלות האצו מלוה קלה של דבריהם ממש, שעי"ז יכול להוציא את אציו שאלו שיעור דרבנן, ויתכן שגם רש"י יסבור כחילוקו של הרשב"א ששאני מלות

מגילה והכל שקטן לא מפיק את הגדול, אף שאלו הם מלות דרבנן, מפני שהם יותר חמורות וממילא לא התנו עליהם להקל להרשות לקטן להוציא כמו שכתבו להוציא מי שחל שיטור דרבנן, או שיתרן תירוצו אחר, ולי"ע.

לפי מה שכתבתי בשיטת רש"י שם"ל שאין על הקטן מלוא דרבנן גמורה רק קלת מלוא דרבנן כנ"ל, והחוס' חולקים וס"ל שקטן שהגיע לחנוך קרי מחוייב בדבר כנ"ל, וכל להוסיף שרש"י וחוס' אזלי לשיטתיהו מסוגית בשם סוכה דף מ"ו ע"ב דאיתא בהם ח"ר יוחנן אחריו בשביעי חסור בשמיני מותר וכו' ור"ש לקיש אמר אחריו בשביעי נמי מותר וכו' איחיצה ר"ש לקיש לר' יוחנן מיד תינוקת שומעין את לולציהן ואוכלין אחרוגיהן מאי לאו הוא הדין לגדולים לא תינוקות דוקא עכ"ל בגמרא, ופרש"י שהכוונה שהגדולים שמעו ונטלו ואכלו את אחריו ג' כ"ק נ"ס, וכחצו"ל תינוקות דוקא שלא הוקלה למלוא גמורה אבל של גדולים שהוקלה למלוא גמורה אסורין כל היום עכ"ל, והחוס' שם במשנה דף מ"ה ע"א חולקים על פרש"י ומפרשים שם כ"ק נ"ס צעמם אכלו אחרוגיהם ולא שהגדולים אכלו את של הקטנים ע"ש. ולפי כנ"ל א"ש מאד שרש"י לשיטתו דס"ל שאין הקטן מלוא מדרבנן ממש רק על אביו רמ"י לחנוכה, ורק קלת מלוא נמשך על הקטן, ע"כ שפיר פירש שאין האחריו של הקטן מוקלה כל השביעי, שמלוא קלה כזו אין צרכה להתפסם שם מוקלה כל כך כיון שלא הוקלה למלוא גמור כנ"ל, אבל החוס' לפי שיטתם שקטן מיקרי דר חיוצא ממש ראו לדוחק פירש"י לחלק בין הקלאת אחריו של קטן לשל גדול וכן. ואם כנים הדברים יתיישב לנו טעם השמטת הפוסקים דין זה דאחריו של קטן מותר לאכלו בשביעי, וראיתי בם יסודות יעקב או"ח סי' תרס"ה סק"א שנתקשה בזה ע"ש, אבל להכ"ל יוחא דהפוסקים לא סמכו להקל על שיטת רש"י כיון דפירשו זה חלי' בשיטתו שקטן אפילו מדרבנן לא הוב' מחוייב בדבר כנ"ל, אבל לדעת החולקים שפיר הוב' מחוייב מדרבנן א"כ מלואו הוב' מלוא גמורה מדרבנן והוקלה למלואו, וע"כ נקטו בפירוש החוס' שהקטנים אכלו צעמם אחרוגיהם, וזה לא היו נריכים לפסוק שאין בזה כל חידוש שהניחו אותם דברי קי"ל קטן אוכל נבילות אין צ"ד מלואין להפרישו. וראיתי בספר שו"ת שאל ומשיב תנינא ח"צ סי' ט' שנתקשה בדברי רש"י שם' דתינוקות דוקא שלא הקלו למלוא גמורה, וכי' ח"ל והיא תימא גדולה דמה נ"מ בין תינוקות לגדולים, ע"ש שהאריך, ולפי כנ"ל א"ש שיטת רש"י וכן.

ועתה נחזור לעניינו, לפי מה שהסברנו שיטת רש"י במהות מלוא קטנים, שאין בהם מלוא גמורה, אבל יש בה קלת גדר מלוא, א"כ אם כי אין ראיה מהא דקי"ל שקטן מולא בצרכת המזון את המחוייב מדרבנן לדחות שיטת רש"י כנ"ל, עכ"ז קשה לומר שהפילת קטן אין שם חפלא של תפילה, דהלא חזין שמלוא חינוך ממשיך על מעשי הקטן קלת גדר מלוא אשר מכוחה יכול להוציא הגדול המחוייב מדרבנן, וא"כ בתפילה י"ח שכל עיקרה דרבנן, אין לנו ראיה שהקלישות שיש במלוא קטן חסור מתפילתו שם חפלא של תפילה, ויהי מותר לנו לישב ולעבור בד"א שלו, וצפרט שאין לנו גם ראיה לסמוך על שיטת רש"י להלכה, וציתור לפי מה שכתבנו דיתכן שהשמטת הפוסקים הא דאחריו של קטן מותר בשביעי הוא מטעם שלא סמכו על שיטת רש"י, ממילא גם צידון דידן יש להחמיר.

עוד נ"ל להוסיף שאם נסביר שיטת רש"י כנ"ל שצמם חפלא המלוא של קטנים יש חולשה ואינה חפלא

דמלוא גמורה, יש להבין עוד שיטת רש"י בצרכות דף נ"ד ע"ב דאיתא בהם צעי מינייה שמואל מרצ מכו לענות אמן אחר תינוקת של בית רבן, אמר ליה אחר הכל עונין אמן חוץ מחינוקת של בית רבן הואיל ולהלמד עשוין, וכי"מ בדלא עידן מפטרייהו אבל צעידן מפטרייהו עונין, ופרש"י אבל צעידן מפטרייהו כשאומרים ההפטורה ומצרכין בתורה ובנביא עונין אחריו אמן עכ"ל, אבל הרא"ש הביא בשם הראב"ד לפרש בשעה שאכלו דחינוך מלוא הוא עכ"ל, ובשו"ע או"ח סי' רע"ו ס"ג פסק כדעת שניהם ע"ש, ולפי מש"כ איל רש"י לשיטתו דס"ל דעיקר מלוא חינוך על האב רמ"י, וממילא כשהקטן מצרך על אכילתו אין צוה חפלא של צרכה וגשאר בגדר להלמד כיון דגם בשעה שמצרך על האוכל אינו אלא בגדר מתלמד על העתיד, וה"קלת מלוא" שיש צמעי קטן אין צרכה לחייב לענות אמן כיון שצעיקרה נשאת גדר להלמד, ע"כ פרש"י על צרכות על התורה והנביא, שצוה מורה רש"י שכיון דמעיקר תקנת חכמים קטן עולה למנין שצעה, ממילא צרכותו הוא צרכה גמורה ולריך לענות אמן, ואין לזה שום שייכות עם הגדרת מלוא חינוך שם"ל לרש"י שעל האב רמ"י וקטן לאו דר חיוצא כנ"ל, שכאן זהו מעמם תקנת חז"ל שקטן קורא כנ"ל, אבל הראב"ד יסבור בשיטות החולקים על רש"י, וכמו שכתב צלשון קדשו: דחינוך מלוא הוא, היינו שחשוב מעשה וחפלא של מלוא, וכן קי"ל להלכה, נמצא שבהא סלקין שמלוא קטן להלכה הוב' חפלא של מלוא כנ"ל.

ודגה אף שכתבנו שגם לדעת רש"י יש צממות קטן קלת מלוא כנ"ל, נ"ל דיש עוד דרך בהבנת הדברים שאין באמת צממות קטן מלוא כ"ל, רק כל החיוצא הוא על אביו, וכפי המובן הפשוט ברש"י צרכות מ"ח ע"א, ואף שרש"י צעממו לעיל דף כ' ע"ב ובסוכה ל"ה סותר פירוש זה כנ"ל, עכ"ז נראה שהיתה גירסא אחרת בגמרא צרכות דף כ' כנ"ל (לכד מגירסת הרמב"ן הכ"ל), אשר על פיה יולא שקטן באמת אינו דר חיוצא כלל רק על אביו יש חיוצא לחנו, ועכ"ז מולא מחוייב דרבנן, וכיינו שמחוייב דרבנן יולא אפי' משמיטה של דר פטור לגמרי, ואף שאין צידו הגירסא המדוייקת לשיטה זו, אבל מפורש יולא מדברי החוס' ר"ה דף ל"ג ע"א ד"ה הא ר' יחודה, באמנע צדיבור כי' חז"ל ומיכו יש לדחות דרשות יכול להוציא דר חיוצא דרבנן כמקטן המצריך לא ציו צפרק מי שמתו ע"ש, וכ"כ בחוס' לפי הגירסא שלפנינו הלא כאן חיוצא דרבנן מפיק דרבנן ולא רשות יכול להוציא, ומלאתי בם' שפת אמת בין דר"ה בין בעירובין שהניח דברי החוס' צלע"ג, וגם בגליון הש"ס לרע"ק מאין לדברי החוס' אלו, וגם לדברי החוס' מגילה דף י"ט ע"ב ששם מצואר שקטן מחוייב מדרבנן ע"ש, וכנראה כונתו להעיר על הסתירה, אבל עכ"ח שהיו כאן גירסות שונות לפני רבותינו צעלי החוס', והחוס' בעירובין ור"ה גרסו שצרכת המזון של קטן רשות הוא, ומ"מ פותר חיוצא דרבנן. וי"ל שרש"י בדף מ"ח איל לפי גירסא זו, ולפי"ז אין באמת צממות קטן שום שם מלוא, רק שמלוא דרבנן כגון אכל שיעורא דרבנן יולא אפילו בשמיטה מצר פטורה כנ"ל, אבל כמובן שלהלכה א"א לצנות דיק על שיטה זו כמבואר לעיל.

ובינותי בספרים ומלאתי בספר אשל אצרכם על או"ח סי' ק"ב שהעיר לגבי דין השני היינו שלא לעבור בחוק ד"א של מתפלל חז"ל אודות שאין לעבור לפני העומד ומתפלל נראה דלא שייך זה כי אם בגדול מה שאין כן בקטן המתפלל, וגם שהלכה זו נלמד מגבי אשה שגם כן פטורה

מחפילה מדכחז הנלצח עמכה בזה וכו' על כל זה נראה דקטן שאני, הגם שעל הכל פיהם דחינוקה בדברים קדושים העולם עומד, עכ"ל לא שייך בהם כיוון הלכ, ומופלא סמוך לאיש נדרי ונדקיס וקיימא לן קטן אין לו מחשבה, מה שאין כן אשה שייך בה כיוון הלכ עכ"ל. הנה הרבה יש להעיר על ד"ק, (א) הוא מדבר אודות דין שלא לעבור לפני המחפלה, וכי שנלמד מגבי אשה מדכחז אני האשה הנלצח, וזה אינו, דמפסוק זה נלמד דין ראשון שלא לישב בד"א של מחפלה כנ"ל (ב) שכותב שנלמד מאשה שגם כן פטורה מחפילה, שנראה מלשונו שבין קטן בין אשה פטורים מן החפילה, וז"ע שהרי משנה שלימה שנינו ברכות פ"ג מ"ג נשים עבדים וקטנים וכו' וחייבין בחפילה, וכן נפסק בשו"ע אור"ח סי' ק"ו סעי' א' בין לגבי נשים בין לגבי קטנים ע"ש, (ג) מה שתופס שבקטן לא שייך לאסור שלא שייך גבו כיוון הלכ, מנ"ל לומר כן, ומש"כ דמופלא סמוך לאיש נדרי ונדקיס, כנראה כוננו שאף במופלא הסמוך לאיש עדיין אין צורך שיודע לשם מי נדר שצריך דיוקה, וכש"כ בקטן שהגיע לחנוך, נראה שאין ללמוד זה מזה, ויחכן שלידע לשם שמי נדר לה לא צריך להיות בר דעת יותר מלכוון בחפילה, ועוד שבאמת גם זה שידע לשם מי נדר, אין שום ראייה שבקטן לא שייך, אלא שגזירת הכחז שקטן קודם שנעשה מופלא הסמוך לאיש, אף שיודע לשם מי נדר לא חל הנדר כלל. אבל לכוון בחפילה ודאי יחכן גם בקטן ובהא דברכות דף מ"ח ע"א דאביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבא ע"ש, ומש"כ דקי"ל דקטן אין לו מחשבה, אין לי ראייה שיהי' זה שייך לנידון דידן להחליט שאינו מכוון בחפילו, שהרי זה נאמר בעושה ואין מחשבתו נכרת מתוך מעשיו, אבל בעומד ומחפלה יחכן שנחשב מחשבתו נכרת מתוך מעשיו שהולכין אחריו להחמיר ועי' בסוגיא דחולין דף י"ב ע"ב וברמב"ם פ"א ה"י פסולי המוקדשין ה"ו וכל' עומאת אולכין פי"ד ה"ב וז"ע. שוב ראיתי בספר דעת חורב על שו"ע אור"ח הנדמ"ח צסי' ק"ב שמציא דברים הנ"ל בשמוי לשון קלח בשם כחצי הדעת קדושים, וכנראה שהוא מהדורא אחרת מספר אשל אברהם הנ"ל, ושם כתב: ואולי לעבור לפניו דשייך ג"כ טעם שלא יערבצ הפילוח, וכן להזכר גם בקטן אבל מן הכד קיל בקטן, ועי' שם שבעל ד"ת מעיר על הד"ק מהא דאשה חייבת בחפילה כהא דלעיל ע"ש.

עכ"פ נראה להלכה שכן להחמיר בין בדין הראשון בין בדין האחרון גם לגבי חפילת קטן, ואולי שייך בזה לומר חוץ לעיר על פי דרכו להתיחס אל חפילו בדרך הכבוד הראוי, גם כי חזקן לא יסור ממנו, להיזכר בזה לגבי אחרים, כי לדאבוניו הלכות אלו פרוצות הם מאד, ומי יתן ונזכה להעמיד הדת על תלה אחי"ר.

סימן מז

ברין מי ששכת באמצע תפילת י"ח באיזה ברכה הוא עומד

שלו' וישע רב להמופלא בתו"י הב' שמחה ווערנער ב"י תלמיד בית מדרש עליון דפק"ק.

על דבר שאלתך באחד שעומד באמצע תפילת השמונה עשרה ושכת באיזה ברכה הוא עומד, מה יעשה ויצא ידי חובתו.

תשובה, הנה בעומד באמצע ברכות האמנויות יש לפניו שלשה דרכים, הא' לחזור לראש החפילה. הב' לחזור לאותה ברכה שאזלה מתחיל הספק. הג' להתחיל

מאותה ברכה שודאי לא אמר עדיין. ויש לזכר באיזה דרך ישכון אור ונכון יותר עפ"י ההלכה, והנה אם יתחיל ממקום שמתחיל הספק, אז בודאי שיצא חוצה החפילה, אלא שיש ספק אולי צריך כמה ברכות לבעלה, היינו אותן ברכות שבזכר אומרן בפעם הראשון קודם שנסתפק. אך אם יעשה כאופן הג' היינו שיתחיל ממקום שצודאי לא אמר עדיין, אז הוא נכנס צ"ב ספיקות, הא' ספק אם יצא ידי חובת החפילה, כיון דאם באמת חיסר ברכה אחת לא יצא ידי חובתו בחפילו וצריך לחזור ולהתפלל, וכאן שיהי' לו ספק אם יצא חוצה החפילה יכ"י צריך לחזור ולהתפלל על תנאי כאור"ח סי' ק"ז, הב' שכל הברכות שצריך בחפילה חסירה זו יכ"י ברכות לבעלה, ע"כ לפי השבון זה ודאי פשוט הדבר שאם נפל בספק באמצע ברכות האמנויות יש להתחיל ממקום שמתחיל הספק, ואם נפל בספק בג' ראשונות יתחיל מראש החפילה, ואם הוא עומד בג' האחרונות יתחיל מראש, דג' ראשונות וג' אחרונות חשובות כברכה אחת כמבואר באור"ח סי' קי"ד סעי' ו' ובכמה דוכתי.

אור"ח בספר חיי אדם כלל כ"ד סעיף כ"א כתב להיפך מהנ"ל, ח"ל: המתחננים בחפילו או מסיבה אחרת ואינו יודע באיזה ברכה עומד אם בג' ראשונות חוזר לראש החפילה ואם בג' אחרונות חוזר לראש דג"ר וג"א נחשבים כברכה א' אבל עומד באמנויות נ"ל דמתחיל מבצעה שיודע בודאי שלא אמר אבל מה שמסתפק אין צריך לחזור וז"ע עכ"ל, ועי' בנשמת אדם שם אות ג' שמבסס דין הנ"ל, ח"ל בקיצור: די"ל דאף על גב דספק החפלה קי"ל צסי' ק"ז דחוזר ומתפלל היינו דוקא בחורב נדבה, כדמוכח מכל הפוסקים וכו' וזה שמחפלה עכשיו בחורב חוצה שמה כבר אמר ברכה זו וזה אי אפשר שיחזור ברכה דהא אי אפשר להחפלה חצי בחוצה וחצי בנדבה וכו' ע"ש. ולפי מש"כ אין לדבריו שום הבנה כלל, דכמו שמסתפק א"א לחזור ולצרך הברכות שחסר מספק, כמו כן א"א לו אם יתחיל במקום שצודאי לא אמר א"כ כל הברכות הם בספק ברכה לבעלה וכנ"ל.

וראיתי בספר שו"ת עולת יצחק (ווילנא תרמ"ה) סי' קמ"ב שנתעורר על החי"א בזה, וכתב ח"ל: ויש ליישב קלח דברי הח"א לפי מה שכתב המג"א בסימן תקל"ג דבברכות שאינם של ר"ה אם אינו יודע כולם יאמר מה שהוא יודע, א"כ אפשר דאף אם לא אמר איזה ברכות השאר שאומר אינם לבעלה דמה שאינו אומר הברכות המסופקות אפשר לדמות קלח לנידון דהמ"א, אבל אין הנידון דומה דהאם אינו יודע קלח ברכות כלל אבל הכא יודע לאומרו. ואם לא אמרם הוב מעוות לא יוכל לחקן גם כל הברכות הם לבעלה כיון שחיסר מהם איזה ברכה כמו שכתב הרא"ש צרי"כ פרק רביעי אות י"ד ח"ל: של חשע של ר"ה הן כמו של שבתות ויו"ט וכמו שאי אפשר לרגל מאותן שבע וכו' עכ"ל, אלמא דלא דוקא דר"ה, אלא אם אינו יודע מקיל המג"א בשאר ימות השנה, גם משמע שם שכוין לבעלה אם מחסר אחת יע"ש שכתב ח"ל: דאם החפלה שבע יהיו כולם לבעלה כיון שחיסר מן הברכה עכ"ל ולפי דבריו שמדמה שבע של שבתות ויו"ט לחשע של ר"ה וכמו שמחסר מן ברכות של ר"ה הוב כוין לבעלה כן אם מחסר בשאר ימות השנה הוב כוין לבעלה עכ"ל סי' עולת יצחק הנ"ל.

העתקתי כל לשוני, כי לענ"ד יש לפלפל על דבריו כן על חירולו ליישב דברי הח"א, והן על דחיתו מה שדוחה תירוטו, ונתחיל ממה דסליק מני' שהוא

מוכית מדברי הרא"ש שאם אדם מחסר זכרה אחת מחפילו, כל הזכרות הם לזעלה, רק שבמג"א מיקל בזה שאינו יודע בכל ימות השנה כנ"ל, ולפי ענ"ד דבר זה לא ניתן להאמר כלל, דאם נאמר דכל הזכרות הם לזעלה משום שחיסר אחת, איך שייך בזה קולא למי שאינו יודע להרשות לו לומר זכרה לזעלה, ועוד דלפי דבריו מה החילוק היסודי בין ר"ה לכל ימות השנה, אם לפי דעתו בכל ימות השנה הזכרות מעכבות זו את זו, רק שהקילו לאינו יודע, מדוע לא הקילו כמו כן בר"ה, אלא ודאי שדעת המג"א דבכל ימות השנה אין הזכרות מעכבות זו את זו, ואם אומר איזה זכרה שיודע ומחסר מה שאינו יודע לא הוה זכרה לזעלה, אלא שזה ודאי דמודה המג"א שצאופן זה אינו יוצא חוצה תפילה כיון שחיסר זכרה אלא דרשאי לומר מה שיודע ולא הוה זכרה לזעלה וכמו שכתב בזה במ"צ ובציאור הלכה בס' תקצ"ג ע"ש, וממילא לפי שיטת המג"א עכ"ה נריך לומר שכונה הרא"ש אינו להשוות לגמרי את המחסר זכרה א' משמע בשבחות ויו"ט למחסר א' מתשע בר"ה, אלא שכוונתו שכשם שבשבת ויו"ט המחסר אינו יוצא כמו כן בר"ה אינו יוצא, וממילא כאן בר"ה יכיוונו כולם לזעלה כיון דבר"ה יש דין דמעכבות זו את זו, אבל בשאר ימות השנה אע"ג דלא יצא המחסר אבל זכרה לזעלה לא הוה כיון דאין מעכבות זו את זו, ופירוש זה הוא מוכרח לדעת המג"א, דאל"כ יכיוונו דברי הרא"ש סותרים כל שיעתו כמובן.

ור"פ זה לכאורה חוזר ונישור תירושו של בעו"י הנ"ל על הח"א, אלא שבאמת לענ"ד בלא"ה אין תירושו עולה יפה, דהא אם יעשה כדעת הח"א ויתחיל במקום שודאי לא התפלל, אז לכשישלים תפילתו יכיוונו ספק התפלל ספק לא התפלל דהא אם חיסר זכרה א' לא יצא תפילו לדעת המג"א כנ"ל, ויכיוונו נריך לחזור ולהתפלל תפילה שלימה על תנאי אם תפילה הראשונה הייתה שלימה ויצא זה ידי חובתו יכיוונו זה נדבה, ואם לאו תכיוונו זה חובה כמבואר בפרמ"ג ס' ק"ח במש"ז סק"ח דבכל ספק מחנה כן ולא רק בספק התפלל ספק לא התפלל, אלא גם אם ודאי התפלל אלא שספק אם יצא ידי חובתו באותה תפילה, וכ"פ במ"צ שם ס"ק ל"ג, ועתה נחזיק אף אם יתנה בנידון דידן כך, ואז אם באמת חיסר בתפילה הראשונה, ונמצא השניה עולה לחובה, ומה יכיוונו דין הראשונה, הלא לכאורה נראה פשוט שכל הזכרות שצריך הראשונה יכיוונו לזעלה, ואפילו לדעת המג"א בס' תקצ"ג הנ"ל דרשאי לצרף הזכרות שיודע ולא הוה זכרה לזעלה, היינו דוקא שמצדק אותם פעם אחת, אבל לצד שתי פעמים אותם הזכרות עלמם לשם חובה ודאי גם הוא מודה דהוה לזעלה, וכמו שנפסק בזהדיא בשו"ע ס' ק"ט סעי' ד' אם חזר זכרה לזעלה הוא ועי"ש במג"א ס"ק ו', וא"כ איך נפסוק לו עתה צעמדו באמצע התפילה לסיים צאופן שיסאר לו ספק אם יצא וינערך ליכנס בספק על כל הזכרות שמצדק בתפילה זו, מועד שיחזור ממקום שמתחיל אצלו הספק, ואז ודאי שאלו בתפילה זו, ולא יכיוונו אלא בספק על אותן הזכרות שחזר עליהן ולא על כל תפילתו זו כנ"ל.

ואין להקשות לפי הנחתנו שאם חוזר ומתפלל עושה לתפילה הראשונה לזעלה, א"כ איך עושין צב"מ שמחזירין אותו באם שכח איזה דבר שהדין לחזור ולהתפלל הלא לפי המ"א אם לא יחזור, הן אמת שלא יצא, מ"מ לא היו זכרותיו לזעלה, ועתה כשיחזור להתפלל הוא עושה לכל הזכרות שיכיוונו לזעלה, והא קו"ל בספק התפלל שיחזור ויתפלל הוא רק משום שיש ענה שלא יכיוונו זכרה לזעלה

ע"י התנאי כנ"ל, וא"כ הא תינה בספק התפלל דמועיל התנאי להכילו מזכרה לזעלה, דאם לא התפלל עדיין הרי שפיר מתפלל עתה, ואם התפלל כבר, הרי עתה תפילתו נדבה ושפיר דמי, משא"כ במקום שודאי התפלל רק שלא יצא זה מחמת שחיסר איזה מעין המאורע וכי"צ, א"כ הרי בתפילתו השניה עושה לראשונה לזכרות לזעלה, וצ"למא אם לא נימא כשיטת המ"א הנ"ל, אלא שגם בשאר ימות השנה זכרות מעכבות זו את זו, א"כ התפילה הראשונה בלא"ה הייתה לזעלה כי החסיר ממנה, א"כ יתחיל להתפלל שנית ללא יד"ה, אבל לפי המג"א יקשה כנ"ל, אלא דבאמת לא קשה מידי, דדוקא בספק התפלל מאחר דבעצם הוה ספק דרבנן ויש לילך לקולא, על כן אלמלא היה לנו הענה להתפלל על תנאי, לא היינו רשאים להתפלל מספק מחמת חשש זכרה לזעלה, אבל במקום שיש חיוב ודאי של תפילה אין לנו מתחשבים בזה שגורמים לזכרה לזעלה כיון שיש עליו חיוב ללכת ידי חובת תפילה, וע"כ שפיר קו"ל שמחזירין אותו אעפ"י שעי"ז יכיוונו תפילתו הראשונה לזעלה כיון שעכשיו יש עליו חיוב להתפלל כנ"ל, וממילא לפי דברינו יתחיל גם במקום שכבר התפלל אלא שיש ספק אם יצא דכתבנו לעיל בשם הפרמ"ג שחזר ומתפלל על תנאי, דאין להקשות איך רשאי משום ספק לעשות לתפילתו הראשונה לזעלה, דלק"מ דכיון שמתפלל על תנאי א"כ ממ"נ אם יצא ידי חובתו בפעם הראשון הרי עתה תפילתו נדבה ואין כאן חשש זכרה לזעלה לא בתפילה הראשונה ולא בשניה, ואם לא יצא עדיין ידי חובתו א"כ הרי אעפ"י שעושה תפילתו הראשונה לזעלה, שפיר דמי דמשום חיוב תפילה של עכשיו הרי רשאי לעשות תפילתו הקודמת לזעלה כנ"ל, וא"ש.

אמנם כ"ז אם כבר הוא עומד אחר התפילה והוא מסופק אם יצא זה ידי חובתו אם לא, או צגונה דבשו"ע ס' ק"ח סעיף י"א דהתפלל בשבת מנחה של חול או בר"ח שכת יעלה ויבוא צמנחה ולא חזר עד הלילה שיש ספק אם יתפלל בלילה שמים כיון דלא ירויח כלום, דגם בלילה יתפלל של חול ולא יזכיר יעלה ויבוא עי"ש, אז אין ענה אחרת אלא להתפלל על תנאי וכנ"ל, ואין לחוש דילמא הוא מחויב בתפילה זו ונמצא הראשונה נעשה לזעלה כנ"ל דמאחר שהוא מחויב עתה בתפילה אין לו לחוש על מה שעושה הראשונה לזעלה, אבל צעמד באמצע התפילה מאחר שיש צידו ללכת מידי הספק אם יחזור למקום שמתחיל אצלו הספק ויכיוונו צידו רק ספק זכרה לזעלה על איזה זכרות שנסתפק בהם, למח יסיים כל תפילתו בספק היינו שמתחיל במקום שודאי לא התפלל עדיין כמ"ש הח"א, ואז ינערך להתפלל שנית על תנאי, ונמצא אם חיסר זכרה אחת מתפילה הראשונה אז כל הזכרות נעשים לזעלה על ידי תפילה השניה אף לפי שיטת המג"א הנ"ל, נמצא שטוב יותר להתחיל במקום שמתחיל בספק כנ"ל.

אולם יש ליישב שיטת הח"א דהוא ס"ל שם באמת שלא ינערך אחר"כ להתפלל שנית וכמ"ש שם עי"ש, וא"כ לפי שיעתו אם יסבור כהמג"א דתפילה חסירה לא חשובה זכרה לזעלה א"ש מה שפסק שיתחיל ממקום שודאי לא התפלל, ואף שבסוף ישאר לו ספק אם יצא ידי חובת התפילה או לא, מ"מ ס"ל דזה עדיף מלעשות ספק זכרות לזעלה, אך באמת המעיין בדבריו יראה שדעתו זו, היינו שאי"ל לחזור ולהתפלל אין לה יסוד נכון בהלכה כאשר יתבאר, דהנה הוא צונה דבריו שם על שתי ראיות הא' ממה שפסק הרמ"א בס' תכ"ב שאם ספק לו אם הזכיר יעלה ויבוא בר"ה אינו חוזר

ומתפלל וטעמו משום שעדיין לא עברו לי יום מר"ת
העבר ולא הוחזק שלא לומר ע"ש, והקשה הח"א הא
מ"מ לא עדיף מספק השקול ואפ"ה ח"א לחזור, ועל כן
מסיק, ח"א: ואם כן הלא נמי ח"א לחזור ח"א אותה
צרכה שנודע לו שזדאוי לא אמר, דמ"ש ספק אם לא
אמר כלל איזה צרכה או ספק אם הזכיר יעלה ויבוא
דאידי ואידי כמאן דלא ללי דמי עכ"ל, ועכ"ת כונתו צרכה
להוכיח דאף דקיי"ל ספק התפלל ספק לא התפלל מתפלל
על תנאי, היינו דוקא אם יש לו ספק אם התפלל כלל,
אבל אם ודאי התפלל ח"א שיש לו ספק אם ילא ידי
חובתו או לא, ח"א לחזור ולהתפלל ודלא כמש"כ לעיל
בשם הפרמ"ג, וזה תימה, ומכל הפוסקים צ"ח ק"ח סעיף
י"א ח"א משמע שאין חילוק בין ספק התפלל לספק ילא
ידי חובתו בתפילתו דבין כך ובין כך חוזר ומתפלל על
תנאי כנ"ל, והראיה מהרמ"א צ"ח חכ"צ בקל יש לדחות,
מלכד מה שכל הפוסקים דחו לדברי הרמ"א ח"א מהלכה
ע"ש, ועכ"ת לומר שדעת הרמ"א דלא הוה אפילו ספק
השקול, ח"א קרוב לדאי שאמר יעלה ויבוא, אבל
יחי' איך שיהי' אין מקום לבטל מה דבר חדש שבספק
ילא ספק לא ילא ח"א לחזור ולהתפלל, ופלא שהח"א
בעצמו העתיק בכלל כ"ז סעי' ע"ז דין שצריך לחזור
ולהתפלל על תנאי במקום ספק אף שכבר התפלל, ולא
העיר מטעם סברתו זו ח"א מטעם השני כאשר יבואר.
היסוד הב' כתב צ"ח"ל: ועוד נ"ל דלפי מ"ש בשו"ע
סימן ק"ו דאסור להתפלל נדבך ח"א"כ צטוח
שיכוין מרישא לסיפא, וידוע דאנו בזמן הזה אינם יכולים
לכוין, ואם כן גם בספק התפלל ח"א להתפלל דכא נריך
להתפלל דוקא בתורת נדבך וכו' ע"ש, הנה צרכה אין
מהצורך להאריך לסחור דבריו כי כבר האריך צביאור
הלכה ריש סי' ק"ח ומסיק שכל הפוסקים הראשונים
ואחרונים לא נמלא שום רמז שהיום ישתנה זה הדין ע"ש,
היולא לנו מה שח"א יעשה צידן דידן כהח"א יעריך ח"א"כ
להתפלל עוד הפעם על התנאי ויכנוס בספק צרכה לצטלה
בכל הצרכות שצריך צראשונה, וע"כ אין שום ספק שלא
יעשה כן ח"א יתחיל ממקום שמתחיל ח"א"כ בספק כנ"ל.
ולפי"ז אחיין דברי הראצ"ן צ"ח קע"ט שמציא בג"א
שם כפשוטו, ולא נלעריך לדחוק בדבריו כמו
שנדחק בג"א שם, דז"ל: המתפלל וטעה ח"א זכור צאחה
צרכה חוזר לראש הצרכה ואם ח"א צ"ח חוזר לראש
ג"ר ואם יודע שעבר ג"ר חוזר לראש חלמטיות וכו', ע"ש
בג"א, ולפי הנ"ל דבריו ח"א כפשוטו ויש לנו ראיה מתורתו
של אחד מרבותיו הראשונים להלכה כנ"ל.

אמנם עוד יש מקום עיון צרכה, דהנה כל דחיותנו לשיטת
הח"א לא היה ח"א צעבור שינעריך ח"א"כ להתפלל
עוד הפעם וע"ז נעשה התפילה הראשונה לצטלה כנ"ל,
וח"כ ילא לנו הלכה חדשה שבצצת ויו"ט וכן בתפילת
המוספין דקיי"ל צ"ח סעיף ח' דח"א להתפלל נדבך,
וע"ש צ"ח סק"ה שהסכמת האחרונים דבתפילות ח"א
אם ספק התפלל ח"א חוזר ומתפלל, וח"כ נמלא דאין
חשש הג"ל שיהי' כל התפילה לצטלה, וח"כ היה לכאורה
מקום לומר שיעשה כהח"א, ועוד שיטאר ספק אם התפלל
משיכנוס צספק צרכה לצטלה כנ"ל.

אך כל זה ניחא ח"א נימא דהלכה כדעת המג"א הנ"ל
דצטאר ימות השנה צרכות אין מעכבות זו את זו,
וח"כ אם חיסר איזה צרכה ח"א"כ דלא ילא חוצת
התפילה מ"מ הצרכות שצריך לא הוי לצטלה, ח"כ יש
מקום לומר שיעשה כהח"א וכנ"ל, אבל לפי דעת רוב
האחרונים דחולקים על המג"א הנ"ל, וס"ל דגם צטאר

ימות השנה צרכות מעכבות זו את זו, ורק על הששה צרכות
שהיו מוסיפין בתענית ליצור ע"ז אמרו שאין מעכבין זה
את זה, וכ"כ הח"א שם ובספר נהר שלום המוצא צביאור
הלכה שם, וכן משמע מפשטות דברי הרא"ש צסוף מסכת
ר"ה המוצא לעיל, דלפי שיטת המג"א נריך לדחוק צכונתו
כנ"ל, ח"כ אף צצצת ויו"ט ובתפילת המוסף אף דלא
ילעריך להתפלל שנית מ"מ צעבור שגם ח"א יעשה כמש"כ
בח"א צלא"ה הרי יש לו ספק על כל צרכותיו שצריך
בתפילה זו שמא הם לצטלה, דאם חיסר צרכה ח' אז
כולם הם לצטלה, ועוד יחי' צספק ח"א ילא ידי חוצת
תפילה, ע"כ עוב יוחר שיתחיל ממקום שמתחיל ח"א"כ בספק,
ולא יחי' אז ח"א ספק צרכה לצטלה על אותן הצרכות
שאומרן מספק ולא על כל צרכות השמ"ע, וגם ילא חוצת
התפילה צודאי ולא צספק, ואף ח"א נחפוס לספק ח"א
הלכה כהמג"א או כהאחרונים החולקים עליו, עכ"ז נלע"ד
שעוב יוחר לעשות כמש"כ גם צצצת ויו"ט ולא כהח"א,
כיון דגם ח"א יעשה כמותו יחי' ג"כ צספק על כל הצרכות
כנ"ל ע"כ עוב יוחר לחזור ממקום שמתחיל הספק כנ"ל.
שוב מלאחי צירושלמי פ"ב דצרכות סוף הלכה ד' שמדמה
תפילה לקריאת שמע שאם מלא עלמו צצומע
תפילה חזקה להתפלל כראוי כמו ח"א מלא עלמו צלמען
ירצו ע"ש צפ"ח, ומשמע מה ח"א ח"א מלא עלמו קודם
שומע תפילה נריך לחזור למקום שמתחיל הספק כנ"ל.
אחר ז"ר מלאחי צע"ה צספר מכתב לחזקתו לצטלה
שדי חמד ז"ל סי' י' שהאריך צשאלה זו וחולק שם על
הח"א הנ"ל ודעתו נוטה שגם בצרכות אחדות שבתפילה
יכול לאמרן בתורת נדבך ואין צרכה משום ח"א חוצה וח"א
נדבך ח"א כשהוה ודאי נדבך אבל במקום ספק לא וע"כ
יש לחזור למקום שמתחיל הספק ע"ש צאריכות נפלא,
וכן שנה דבריו צקיאור צספרו ח"א לי סי' ל', ופלא שלא
נגע צמש"כ שאם יתחיל ממקום שזדאי לא התפלל יכנוס
ג"כ צחשש ספק כנ"ל.

ואסיים צפש"ת ובצרכת הדיוט שצכה ללמוד תורה כהרצח
מתוך צריאות הגוף והנפש וכל עוב סלה, כאות
נפש יידיו דושה"ע.

סימן יז

קיום מצות במקומות המטונפים

ע"ד השאלה אי במקומות המטונפים כמו ביה"כ או
ביה"מ שאסור בדברי תורה אי מותר שם לקיים מצוה בלי
ברכה, או לא. וכן אם האדם מטונף או ערום באופן שאסור
בתורה אי שרי לקיים מצוה בלי ברכה או לא.

תשובה. כבר האריכו רבותיו האחרונים צשאלות כאלו,
ואכתוב הנלע"ד. הנה לכתחילה צודאי חסור
הן ח"א החסרון מלד הגוף הן מלד המקום, והוא צכלל
מה שאמרו (צצת כ"צ ע"ה) ושפך וכסה צמה ששפך
יכסה שלא יכסה צרגל שלא יכסה מלואות צצויות עליו,
ואר"י צצובון דכולהו דם, שלומדין ממנו על כל המלות,
וע"י ח"א ח"א סי' ס"ח ס"צ, וכנראה שכל דכויו דרך
צצוין ילפינן מדם לאסור, וכן כתב צספר חרדים דף
ז' צשם חצוהר הקדוש פרשת תרומה דמלות נריך למקני
לכו צאגר שלים ובאחקנותא דגרמיה ובאדכאותא דמשכניה
ע"ש וכובאיו הדברים צספר עין עוב להחיד"א (סי'
י"ח אות ל"ז) הרי שצריך גוף נקי ומקום נקי, ח"א
שהחיד"א העיר שם שאפשר דהיינו כשיש צידו לטער
המקום אבל צאנוס מותר לקיים המלוא צמעשה צלי הרכור

ח"ל דגם כרצ עוב עין לא ס"ל לאסור לשחוט במקום
העינופה דכחל לא אמר רק באתרוג ולולב שיהא מלא
חיוניות והם צאים לרעות וכו' דכזה מסתבר שפיר להחמיר
בזכ"ק חלל בשחיטה ס"ל דאף לכתחילה ח"ל להחמיר
עכ"ל. והנה חילוק זה ל"ע מאחר שיסוד האיסור של
לכתחילה מקורו מכיוון הדם שלא יהיו מלות בזויות עליו,
קשה לחלק בין מלוא למלוא לענין לכתחילה, חלל שהכונן
ששחיטה המלץ עושה לשעת הדחק וע"כ נחשב כדיעבד
ושוחטין צבית המעצחים אף שמטותף כנ"ל.

אבל כ"ז לכתחילה, חלל כדיעבד הרי מבורר שם צטוב
עין שגם במקום מטותף אפשר לקיים מלוא, ומציא
רמיה ממ"ש פ"ק דקידושין יכול יעמוד לפניו צבית
הכסא וצית המרחץ ח"ל תקום והדרת קומה שיש בה
הידור, ואי אמרת דגם מעשה מלוא אינו יכול לקיים במקום
מטותף אמאי אינעריך קרא וכו' ע"ש. וכ"כ בהל"ק הכ"ל,
וכ"כ בציוא"ל ס"י תקפ"ה ח"ל חסור להזכיר שם ולאמר
דברי תורה במקום מטותף, משא"כ בתקיעות שאינה רק
מעשה מלוא והיכן מלינו שאסור לקיים מלוא כשגופו אינו
נקי או במקום שאינו נקי האם חסור ללבוש עליו של ד'
כנפות כשגופו או המקום אינו נקי לא מלינו כן בשום
מקום ול"ע, ועי"ש מה ששוב מציא מס' מטה אפרים,
חלל עכ"ל נראה שדיעבד צא"א בענין אחר אין להמנע
מקיים המלוא בגוף שאינו נקי או במקום שאינו נקי
או בערום כנ"ל.

ובן חזין במלות חפילין אף דכזה תשמישי קדושה, והוי
שם ה' נקרא עליך, עכ"ל מותר להשחין מים בעוד
שהחפילין עליו, ואף שדברי תורה כנגד העמוד הוי איסור
דאורייתא, ועי' בס"י מ"ג סעי' א', ואף ליכנס לזיכב"ם
קצוע שיש שם לואה יש מחלוקת בראשונים אם לריך לחלל
בלא עשיית לרכיו עי"ש סעי' ה', וכ"ד רש"י ברכות דף
כ"ג ע"א דמה שריך לחלל ברחוק ד"א ממקום לואה
הוא רק משום שהחפילין שצראש הוי בגלוי וגנאי הדבר
עכ"ל ועי' בפנ"י שם שמדינא אין איסור, ועי' ברא"ש
שם. חזין עכ"פ שבעל קיום המלוא בקרוב ד"א ללואה אין
איסור ח"פ.

אלא שלאחר העיון נראה שלא כל מלוא בחדא מחתא
מחתיקין, וא"א בשום אופן להשוותם, דהנה מותר
ללבוש לכתחילה בגד של ד' כנפות צבי"מ או ציב"ם
אם אין לריך לדרך, ולא חסריקן משום שלא יהיו מלות
בזויות עליו, ועכ"ל לריך לחלק שמאחר שעיני המלוא הוי
חוצת מנא להחיר המלבוש, אין זה ציון להמלוא כשלוש
בגדו בכל מקום שהוא או מלץ שהוא, וסברא זו עדיפא
משחיטה דשם עכ"פ הוא עושה מעשה מלוא, חלל כאן
הוא עושה מעשה לבישה, חלל שמחסיקין בלואותיו זמן גס
מלוא והבן. וכן נראה במלות שצין אדם להחירו כגון לרקב
וחסד, בודאי לכתחילה מחוייב לקיים גס במקום שאינו
נקי, וגדרי הידור וציון באלו המלות אינם נמדדות בלואות
המדדות של מלות שצין אדם למקום, חלל כגון לפייסו
ולביעב לו בשלימות, וע"כ אי לאו קרא מיוחד הוי
מחוייב במלות קומה לפני זקן וחכם, כי זה גדר בין אדם
לחבירו, ועוד שהוא מלץ של כדיעבד, כי אם לא יקום
עכשיו הרי ח"א לחקן זה בקומה צפעס אחר במקום אחר,
ומזה העטם נ"ל ג"כ הא דמותר להשחין בחפילין כנ"ל,
היינו שכל רגע שהולץ הוי ציעל מל"ע ואין לה חיקון
בזמן אחר, וע"כ לריך קרא למיעוטא, חלל במלות שצין
אדם למקום אפילו במקום שאי"ל לדרך בודאי לכתחילה
לריך להיות במקום וגוף נקי ומכוסה כנ"ל, וגדולה מזו
ראה בשו"ת צית שערים יו"ד ס"י כ"צ שכ' : וגם כזר

חורב עי"ש, והוא מדבר לענין מקום שאינו נקי, חלל נראה
דכ"ה צגוף אינו נקי כלשון הזכ"ק הכ"ל ובאתקנותא
דגרמיה, ונראה מוכרח שכונה הזכ"ק רק לכתחילה שהרי
כתב שם ג"כ באגר שלים, שזה ודאי לאו לעיכובא.

ובן לענין כיסוי כל הגוף חיתא ברקח ס' שז"ע
בשם פסיקה ח"ל מתעטף ומצרך שאם זרעו
מגולה מכסה אותה ומצרך שחבא עליו המלוא צאימה
עכ"ל, וכ"כ האור זרוע ה' שבת ס' מ"ג בשם המדרש
ח"ל ובשפלות ידים ידלוק הבית ע"י שאדם חזק משתפל
מלכסות גופו כראוי ידלוק הבית יעלה גופו חטטין, הא
למדת שריק אדם לכסות כל גופו עי"ש. ואף שהרקה מדבר
מצרכת המזון, והאור"י מקריאת התורה, שם דברים
שאסור מדינא בערום, ואין בשאר מעשה מלות עסקין,
חלל עכ"פ לענין לכתחילה חזין שהידור הוא להחמיר
כל הגוף לא רק הערום, וא"כ לענין לכתחילה נובל ללמוד
גס לענין מעשה מלוא, ולפי"ז ח"ל דהא דחק במתני'
(חלל פ"צ מ"ג) האשה יושבת וקולת חלח ערומה
עי"ש, היינו צ"ל לריך לכך בשעת הדחק ועי' במ"צ ס' י'
ע"ד ס"ק כ"ב, חלל ודאי אינו מלוא מן המוצרך לקיים
מלוא במלץ זה, חלל לא האיש, היינו אפי' אם יש לו
לורך, דהא לריך לדרך, ואסור מדינא לתרום בלי צרכה
כדחיתא במתני' (פ"א מ"ו דתרומוה) ולפי מש"כ אולי
יש לחקן קושית המג"א צס"י ח' סק"צ על הא דס"ל
להירושלמי דכל צרכת המלוא ח"ל צעמידה, והקשה מהך
מתני' דאשה קולת חלח ערומה משמע דמותר לדרך
מיושב, עי"ש שמחתן דהפרשת חלה אינה מלוא כ"כ
דאינו עושה חלל לחקן מאכלו, והגר"א כ' ע"ז שדברים
אלו אין להם שחר עי"ש, חלל להכ"ל ח"ל דצאמת דינא
דמתני' אינה לכתחילה דהא סוף כל סוף הוי בכלל
מלות בזויות, חלל שלורך צא"א לה בענין אחר התירו,
ואז גם דין עמידה אינו מעכב והבן.

נחזור לענינינו שלכתחילה ודאי יש לאסור בכל המלצים
הנ"ל דהוי בכלל שלא יהא מלות בזויות עליו,
וכ"כ בשו"ת הלכות קטנות ח"צ ס' י"ז שמוחר לעשות
מעשה מלוא במקום שאינו נקי ושוחטין צבית המעצחים
וגם נכנסים צליית לביב"כ, ולפי זה נאמר דגם יעול
לולב ויתקע בשופר שם אתמכה, כדיעבד לא קאמינא או
היבא דהוי כדיעבד שאין שם מקום חלל הוא שיואל,
חלל לכתחילה ודאי חסור שלא יהיו מלות בזויות עליו
וכו' עי"ש. וכן ח"ל דהציאו ראה להחיר קיום מלוא
צבית המרחץ מהא דחיתא בירושלמי סוף פרק קמא
דממאי דמותר לחלל דמאי במרחץ מפני שאין לריך צרכה
עי"ש, הובא בשם ספר מאורי אור צבאר יעקב אור"ח ס' י'
פ"ג סק"ג, כל זה אינו ראה להחיר לכתחילה, דהא סוף
כל סוף חית צ"י משום מלות בזויות עליו, חלל כמו שז"ל
המתני' שם דממאי מפרישין אותו ערום, והיינו כדיעבד
כנ"ל, כ"כ במקום שאינו נקי. וכן לריך לפרש הא דרמ"א
צו"ד ס' י"ט ס"א ואם שחט צבית המעצחים שהוא
מקום מטותף יצרך ברחוק ד' אמות, היינו ששעת הדחק
כדיעבד דמי, חלל לכתחילה באפשר יש לשחוט במקום נקי
לקיים המלוא בדרך כבוד. וראיתי בספר דרכי תשובה שם
ס"ק כ"א שמציא בשם עקרי הד"ע חא"ה ס' ה' חות
ע"ו שנתעורר על הרמ"א הכ"ל ח"ל ומשמע דעל שהחיטה
אין קפידא והלא השחיטה היא מ"ע ואיך שריקן לשחוט
במקום המטותף וכמש"כ בס' טוב עין שאין אדם רשאי
ליקח לולב ואתרוג במקום המטותף וכו' וכ' דצ"כ משמע
מזה דלא כהרב טוב עין הכ"ל, עי"ש שמחלק בין שהיה
לכתחילה למלוא מן המוצרך ולא לעכובי, ושזר רואה לחלק